

Buurthuizen in zelfbeheer

Benodigde kwaliteiten voor succesvol zelfinitiatief

Astrid Huygen

Buurthuizen in zelfbeheer

Benodigde kwaliteiten voor succesvol zelfinitiatief

Astrid Huygen

Maart 2014

Reiziger, de weg baant zich al gaande

Vooraf

De ontwikkelingen rondom bewonersbeheer van buurthuizen zijn sinds een aantal jaren stormachtig te noemen. Op veel plekken ontstaan met vallen en opstaan initiatieven waar mensen buitengewoon betrokken zijn bij het behouden en vernieuwen van hun buurthuis. We hebben de afgelopen periode vier van deze plekken gevolgd en opgetekend wat we daar hebben gezien. We zijn op zoek gegaan naar *receptuur*. Wat maakt succesvol zelfinitiatief mogelijk? Dit document doet verslag van het onderzoek daarnaar. Daarbij wil ik veel dank zeggen aan de vier locaties waar we een kijkje in de keuken hebben mogen nemen: De Nieuwe Jutter (Utrecht), De Pelikaan (Krommenie), In de Boomtak (Tilburg) en Wijkbedrijf West (Roosendaal). Dank aan alle mensen die mij hebben ontvangen en mij hun verhalen hebben verteld, op een aantal momenten zelfs zeer openhartig. Ook dank aan de leden van de klankbordgroep die tijdens het onderzoek op geïnspireerde inspirerende wijze hebben gereflecteerd op de (tussentijdse) bevindingen: Titus Schlatmann (buurtpastor Utrecht), Jan Vesters (gemeente Utrecht), Jamila Achahchah (MOVISIE), René Scherpenisse (TIWOS), Lonnie Ploegmakers (vrijwilligster) en Theo M. A. van Wijk (voorzitter bestuur De Nieuwe Jutter). Dit onderzoek is financieel mogelijk gemaakt door het Oranje Fonds, Rabobank Utrecht en de gemeente Utrecht.

We hopen met het delen van onze bevindingen en de analyse hiervan, geïnteresseerden en betrokkenen bij het anders vormgeven van publieke voorzieningen zoals buurthuizen, te inspireren en te bemoedigen om sámen aan de slag te gaan.

Inhoud

Vooraf	2
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Decor van het onderzoek	8
2 Over het onderzoek	11
2.1 Doel en centrale vraag	11
2.2 Onderzoeksperspectief: domein van het alledaagse	11
2.3 Onderzoeksaanpak	12
3 Vier locaties als broedplaats	13
3.1 De Pelikaan - Krommenie	13
3.2 Wijkbedrijf Westrand - Roosendaal	14
3.3 In de Boomtak - Tilburg	15
3.4 De Nieuwe Jutter - Utrecht	16
3.5 Doel buurthuizen in zelfbeheer	17
3.6 Buurthuis als plek	18
4 Wat er komt kijken bij beheer en exploitatie	19
4.1 Rechtsvorm, bestuur en organisatie	19
4.2 Eigenaarschap	20
4.3 Financiering en begroting	21
4.4 Personele bezetting	23
4.5 Procesmatige begeleiding	25
5 Resultaten en opbrengsten van zelfbeheer	29
5.1 Activiteiten en ontmoeting	29
5.2 Betekenis en waarden	33
5.3 Ondernemerschap	35
5.4 Worstelingen	36
5.5 Reflectie op resultaten en betekenissen	39
6 Benodigde kwaliteiten voor zelfbeheer	41
6.1 Van data naar kwaliteiten	44
6.2 Conclusie	45
Literatuur	47
Bijlagen	
1. Uitwerking onderzoeksvragen	49
2. Samenstelling van de klankbordgroep	50

1 *Inleiding*

1.1 *Aanleiding*

In 2008 ontstond het idee om te volgen wat er precies gebeurt rondom de opzet en ontwikkeling van buurthuis in zelfbeheer De Nieuwe Jutter in de Utrechtse Rivierenwijk. In die tijd was het werken vanuit het principe van het ‘benutten van capaciteiten’ volop in opmars. Sinds het essay van De Boer en Van der Lans voor de Rmo (2011) is deze beweging wijd verspreid geraakt en burgerkracht gaan heten. Anno 2013 is dit concept omarmd door lokale en landelijke beleidsmakers en politici en niet meer weg te denken als het fundament voor sociaal beleid. Nu de huidige verzorgingsstaat definitief onhoudbaar is geworden, is het naarstig zoeken naar invulling van de ‘participatiesamenleving’.

Dit zoeken zien we meer en meer en op uiteenlopende terreinen omdat de noodzaak steeds urgenter gevoeld wordt. Maar dit zoeken is natuurlijk op allerlei plekken al langer gaande, waaronder in De Nieuwe Jutter. Hoewel ook vijf jaar geleden andere buurthuizen, waaronder vaak dorpshuizen, in ‘zelfbeheer’ (draaiend op vrijwilligers) functioneerden, is De Nieuwe Jutter een van de weinige buurthuizen in een stadse volkswijk, waar vrijwilligers - merendeel buurtbewoners - de scepter zwaaien. In 2005 dreigden verschillende bewonersgroepen in de Utrechtse Rivierenwijk hun onderkomen te verliezen omdat de gemeente de accommodatie niet langer zou financieren. De wens van deze groepen om een eigen ruimte te behouden waar zij elkaar konden ontmoeten en activiteiten ondernemen, is de drijfveer geweest om, bijgestaan door een ambulant pastoraal werker (buurtpastor), de handen ineen te slaan om buurthuis De Jutter open te houden en zelf het beheer op zich te nemen. Dat is gelukt en onder de naam De Nieuwe Jutter - op 11 september 2008 officieel geopend door toen nog HKH prinses M^axima - is het op de nieuwe leest geschoeide buurthuis behouden. En niet onverdienstelijk: al gauw bleek dat steeds meer mensen hun weg wisten te vinden naar het buurthuis. Als bezoeker, vrijwilliger of met een eigen initiatief. Het aantal bezoekers verdubbelde ruimschoots. Ook het aantal vrijwilligers en initiatiefnemers die gebruik gingen maken van het pand is toegenomen.

De fantasie die we hadden, de droom van langdurig een proces volgen waarin mensen aan zo’n klus beginnen, kreeg steeds meer vorm. In 2010 zijn we een meerjarig onderzoek gestart met het idee om juist vanuit langdurige betrokkenheid bij de ontwikkelingen zoals beleefd door betrokkenen zelf door de tijd heen, zicht te krijgen op ‘receptuur’. Receptuur in de zin van werkzame ingrediënten en manieren waarop deze ‘gebruikt’ en verwerkt worden. Want hoe mooi het ook is, het is ook een hachelijke weg. Er dient zich van alles aan gedurende het pionieren. Wat werkt voor wie en in welke situatie? We waren nieuwsgierig naar deze plek, omdat nog weinig kennis beschikbaar was over hoe precies de werking is van maatschappelijk initiatief of burgerkracht. De Nieuwe Jutter leek ons bij uitstek een broedplaats waar zich maatschappelijk initiatief manifesteert en zich laat volgen. We waren vooral geïnteresseerd in zaken zoals: hoe geven mensen vorm aan hun eigen idealen en welke waarde kennen zij daaraan toe? Wat zijn de drijfveren van betrokkenen en hoe geven zij daar in de praktijk invulling aan? Wat helpt hen daarbij en wat is lastig? In hedendaags jargon: hoe werkt *eigen kracht* in de praktijk?

De eerste fase ving aan in 2010. We hebben het Oranje Fonds gevraagd of zij dit onderzoek wilden financieren. Zij waren hiertoe bereid en hebben de eerste fase van het onderzoek mogelijk gemaakt. In 2011 is een eerste tussenrapportage (Huygen, 2011) verschenen waarin is beschreven

hoe De Nieuwe Jutter zich heeft ontwikkeld en welke factoren daaraan hebben bijgedragen. In het oog springende bevindingen waren dat de leidende uitgangspunten in de ontwikkeling van de Nieuwe Jutter gelegen zijn in het organisch werken, aandacht, transparantie, aanwezig zijn, betrokkenheid, eigenaarschap bij bewoners en collectieve verantwoordelijkheid. Niet een vooropgezet plan, maar werken met wat zich aandient. Op een ogenschijnlijk informele, maar zeer professionele manier begeleidt door de buurtpastor, en daarin ondersteund door een stichtingsbestuur-op-afstand. De betrokkenheid (financieel, hand- en spandiensten) van de gemeente en woningcorporatie hebben ook bijgedragen. Er wordt gewerkt met een visie en een werkwijze die erop zijn gericht een context - in tegenstelling tot concrete doelstellingen - te creëren, waardoor er ruimte ontstaat om initiatieven en mensen tot bloei te laten komen. Partijen hebben zich in De Nieuwe Jutter zodanig georganiseerd dat er een plek is voor uiteenlopende belangen. Dat lukt omdat er een gemeenschappelijk gevoelde en gedragen opgave aan ten grondslag ligt: een zoeken naar het op elkaar betrokken raken, naar leven, zeggenschap en waardigheid.

Verbreiding en verdieping van het onderzoek

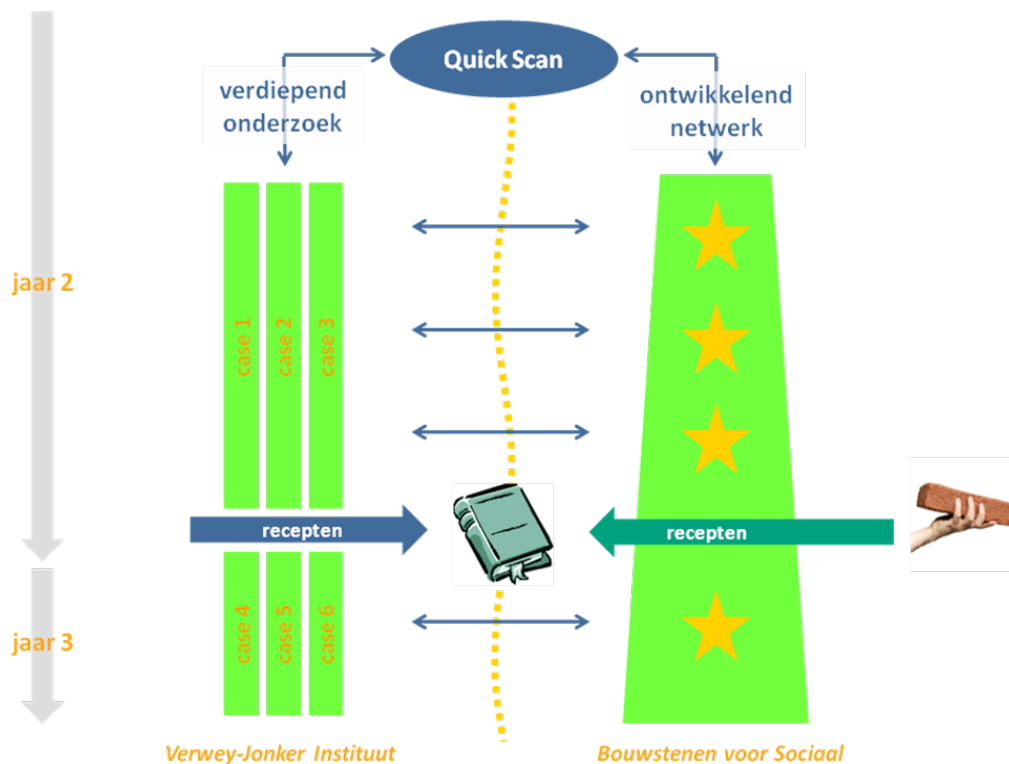
De bevindingen uit de eerste fase riepen om aandacht in de volgende fase van het onderzoek. We hebben nu op een plek gezien hoe het er aan toe gaat, maar zien we dit ook terug op andere plekken? En op welke manier ontwikkelt zich het proces dat in De Nieuwe Jutter ingang is gezet? Wat kunnen we zeggen over continuïteit op de langere termijn? En de samenstelling van de klankbordgroep zou gebaat zijn bij verbreding door ook mensen te betrekken die niet zo nauw betrokken zijn bij De Nieuwe Jutter. In 2012 vervolgens, hebben we vorm gegeven aan deze verbreding en verdieping.

De verbreding kreeg vorm door andere buurthuizen in zelfbeheer, verspreid over het land te betrekken in het onderzoek. Om ook zicht te krijgen op hoe andere locaties in zelfbeheer zich ontwikkelen, gegeven de eigenheid van elke locatie, de specifieke ontstaansgeschiedenis en plek (buurt, stad) waar de accommodatie staat. Deze verbreding vond plaats door samenwerking aan te gaan met Bouwstenen voor Sociaal. Verwey-Jonker Instituut en Bouwstenen voor Sociaal hebben samen een groslijst van ruim twintig buurthuizen in zelfbeheer opgesteld. Daarvan hebben we er naast De Nieuwe Jutter, zeven bezocht. Onze belangrijkste bevindingen (Van Leent, Huygen & Schlatmann, 2012) waren:

1. Gedeelde noemer alle buurthuizen: het belang dat betrokkenen hechten aan autonomie: 'het is hier van ons'
2. Grote variëteit in: verankering onder buurtbewoners, eigenaarschap, financiering, inzet (on) betaald beheer, procesmatige ondersteuning.

We hebben vervolgens naast De Nieuwe Jutter drie buurthuizen geselecteerd waar het Verwey-Jonker Instituut verdiepend onderzoek heeft uitgevoerd. Criteria die leidden tot de keuze van deze drie locaties zijn dat ze een variatie laten zien in de manier waarop autonomie gestalte krijgt en in de manier waarop de organisatie en uitvoering is ingericht.

Naast onderzoek, hebben we het project uitgebreid aan de hand van een parallel spoor: een ontwikkelend netwerk. Tijdens een bijeenkomst waarin we de resultaten van de quickscan met elkaar hebben besproken, in juni 2012, is dit netwerk ontstaan. Gaandeweg zijn steeds meer buurthuizen in zelfbeheer onderdeel gaan uitmaken van het netwerk. Dit netwerk functioneert onder auspiciën van Bouwstenen voor Sociaal. Zij hebben een aantal bijeenkomsten georganiseerd waar de betrokkenen van verschillende buurthuizen elkaar hebben ontmoet en ervaringen hebben uitgewisseld. Het netwerk is ook online vormgegeven: www.wijkonderneming.nl.

Het beoogd wederzijds leren heeft plaats gevonden tijdens twee van deze bijeenkomsten. Na verloop van tijd zijn de accenten in het netwerk enerzijds (het uitwisselen van operationele kwesties) en het onderzoek anderzijds (verdieping via verhalen en observatie) verder uit elkaar komen te liggen. Deze werelden en benaderingswijzen blijken gaandeweg in de praktijk onvoldoende wederzijdse inspiratie op te leveren. Op dit moment moeten we dan ook concluderen dat van het wederzijds leren nauwelijks meer sprake is.

De verbreding kreeg daarnaast vorm door een uitbreiding van de klankbordgroep. Aan het einde van fase 1 is een vertegenwoordiger van de gemeente Utrecht deel gaan uitmaken van de klankbordgroep. Later zijn ook een corporatiedirecteur en een projectleider van MOVISIE betrokken. Verbreding is ook gevonden in de vorm van meerdere financiers bereid vinden dit onderzoek mogelijk te maken. Naast dat het Oranje Fonds opnieuw bereid was een deel te financieren, hebben ook de Rabobank Utrecht en de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Utrecht bijgedragen aan het mogelijk maken van dit onderzoek.

Verdieping vond plaats door het onderzoek in De Nieuwe Jutter te vervolgen. Het proces zijn we daar blijven volgen en hebben daar vooral kunnen leren van hoe betrokkenen daar omgaan met de groei. Het resultaat van deze verdiepingsslag zal laten zien, dat er tegelijk een prachtige doorontwikkeling plaatsvond, én ook een worsteling met de interne verhoudingen tussen de vrijwilligers. Er zijn meer activiteiten ontstaan, met meer diversiteit. Het netwerk waarvan het buurthuis deel uitmaakt wordt uitgebreider. Er ontstaan dwarsverbanden met een flink aantal andere buurthuizen in zelfbeheer binnen en buiten Utrecht. En dit buurthuis is als welzijnslocatie voor Gemeente Utrecht een welkome partner-in-welzijn geworden.

Deze rapportage is het verslag van de tweede fase van het onderzoek, het linker spoor in het bovenstaande plaatje. De inzichten die we hier presenteren zijn behulpzaam voor iedereen die te maken heeft met maatschappelijk initiatief, in het bijzonder rondom buurthuizen in zelfbeheer. Zowel als initiatiefnemer, ambtenaar, ondernemer of sociale professional.

1.2 *Decor van het onderzoek*

Buurthuizen in zelfbeheer als broedplaatsen voor maatschappelijk initiatief

Buurthuizen in zelfbeheer beschouwen wij als broedplaatsen van maatschappelijk initiatief, waar ondernemingszin, iets voor elkaar willen betekenen en voldoening zoeken zich bij uitstek laten zien. Het is een plek waar veel levensverhalen samenkomen en waar vrijwilligers, bezoekers en in de meeste gevallen - ondanks dat zelfbeheer anders suggereert - ook nog steeds professionals samen invulling geven aan een plek die er toe doet. Buurthuizen zijn plekken waar valt te leren van wat de omgang met verlangens en moeilijkheden in het alledaagse leven van een ieder vraagt. Het zijn plekken waarin het zoeken naar nieuwe verhoudingen tussen verschillende groepen zich manifesteert. Tussen (groepen) burgers onderling, maar ook in de betrokkenheid van de gemeente, maatschappelijke organisaties en andere instanties. Juist door op een concrete plek te kijken naar 'hoe het werkt' is het mogelijk kennis te verzamelen over wat werkbare elementen zijn, welke richtinggevend principes leidend zijn en welke resultaten geboekt worden. De persoonlijke inzet van betrokken vrijwilligers, bezoekers, professionals krijgt pas betekenis in relatie tot elkaar. In de vanzelfsprekendheid van alledag doen zich talloze momenten voor, waardoor deze betekenissen ontstaan.

Zelfbeheer van (welzijn)accommodaties komt meer en meer in de belangstelling te staan. Gemeenten zien het als een welkom alternatief voor te dure welzijnsaccommodaties in wijken, die zij niet langer financieren. Maar ook wordt het gezien als dé manier waarop burgerkracht kan vorm krijgen. Vrijwilligers die zelf een buurthuis draaiende houden, past bij uitstek in het beeld dat de overheid heeft bij burgerkracht. We hechten er belang aan het perspectief in dit onderzoek ruimer te houden. Een dergelijke instrumentele benadering (gechargeerd: het komt de overheid van pas dat de burger zich inzet voor het behoud van een voorziening waarin zij zelf niet meer kan voorzien) doet de burger tekort. Ten eerste is het bestaansrecht van buurthuizen niet gelegen in het gebouw zelf, maar in waaraan het buurthuis bijdraagt. Op individueel, collectief, buurt-, wijk- of zelfs bovenwijkniveau. Het gaat niet om het buurthuis an sich, maar om de bijdrage die een buurthuis in zelfbeheer kan leveren aan het oplossen of beter draaglijk maken van gevolgen van grote maatschappelijke kwesties die mensen persoonlijk treffen (zie ook Mulder, 2013). De betekenis van zelfbeheer valt te bezien tegen de achtergrond van grote maatschappelijke vraagstukken zoals armoede, werkloosheid, 'overbodigheid', eenzaamheid en vergrijzing. De bijdrage is vooralsnog beperkt stelt Mulder. 'Daar is misschien iets aan te doen, maar dan moet de focus niet liggen op 'hoe ondersteunen we de krachtige burgers die een buurthuis willen runnen' maar op 'hoe zetten we die kracht in voor groepen die het zelf niet redden'. Dit perspectief vraagt om een herbezinning op bijvoorbeeld de rol van gemeenten. Het Rob (2012) stelt dat de belangrijkste uitdaging de komende tijd gelegen is de vitale samenleving als uitgangspunt te nemen en niet om te proberen een vitale samenleving te creëren. We proberen zicht te bieden op waaraan hetgeen in deze buurthuizen gebeurt, bijdraagt. Daarmee komen we bij het tweede punt. Burgers nemen steeds vaker het heft in eigen handen en zoeken naar wegen om meer eigen inbreng te hebben en betekenisvolle verbindingen aan te gaan. Een passende plek innemen in de samenleving, bijdragen aan en je betekenisvol voelen is wat voor burgers steeds meer centraal komt te staan. Burgers willen meer, kunnen meer en doen ook meer, zo stellen bijvoorbeeld ook Hofman en De Boer (2013). En dat zijn niet alleen de ondernemende, hoogopgeleide burgers, maar ook mensen met een beperking, uitkering, afstand tot de arbeidsmarkt of anderszins als 'kwetsbaar' getypeerd. Het verbinding maken met de bereidheid en vermogen van burgers is de grote kunst, vinden zij.

Academische en beleidsbewoordingen kenschetsen deze beweging als burgers participeren niet langer in beleidsontwikkeling en -uitvoering, maar overheden participeren in maatschappelijk initiatief (zie o.a. Rob, 2012). Gemeenten hebben tegelijkertijd vaak ook wel de ambitie om veel meer ondersteunend (dienend) te zijn aan de kwesties die voor burgers belangrijk zijn, om een faciliterende overheid te zijn. Onder invloed van bezuinigingen is de urgentie voor vernieuwing ook steeds groter. Maar de realiteit is weerbarstig. Het kanaliseren van ontwikkelingen - het in

goede banen leiden, weten wanneer te stimuleren, ondersteunen of begrenzen - is dé opgave voor de overheid van de toekomst (Boutellier, 2011). In het verlengde daarvan stellen In 't Veld en Stolk (2013) dat het vraagstuk van de verhouding tussen lokale overheid en samenleving betrekking heeft op de omgang met variëteit, op de balans tussen regels en ruimte en op de bereidheid te experimenteren. Hiermee zijn treffend de opgaven geschetst waar burgerinitiatieven en daarmee ook de buurthuizen in zelfbeheer te maken hebben. Een nieuw speelveld tekent zich af.

Nieuw speelveld

De manier waarop burgers, overheid, publieke en maatschappelijke organisaties zich tot elkaar verhouden maakt grote veranderingen door. Om kort door de bocht te gaan: het zwaartepunt beweegt zich van de staat, de opbouw van de verzorgingsstaat na de WOII, via de markt, het new public management van de jaren '90 waarin marktwerking centraal stond, naar gemeenschap, sinds de eeuwwisseling, waarbij de overheid recentelijk steeds meer een beroep doet op 'affectief burgerschap' (Tonkens 2013). Niet de overheid of marktpartijen zijn leidend maar de burgers en hun verbanden zijn aan zet. Tegelijkertijd doet de overheid een nadrukkelijk beroep op burgers om hun onderlinge verbanden te verstevigen zodat zij meer zelfredzaam kunnen zijn en een beroep kunnen doen op elkaar. Burgers willen zich niet langer vervreemd voelen van allerlei (overheids)instanties, en deze instanties op hun beurt zoeken meer aansluiting bij de burger. De grens tussen wat de overheid wel of niet moet doen is aan het verschuiven (Hofmans en De Boer, 2013).

Het nieuwe speelveld vormt zich onder druk van crises die zich op tal van terreinen aandienen: de woningmarkt, Europa, arbeidsmarkt, energie, milieu, banken, consumenten- en producten vertrouwen en verzorgingsstaat. De voedingsbodem voor de crises is gelegen in het verdwijnen van 'vastigheid' en de schijnbare vanzelfsprekendheid van 'groei' (Rotmans, 2012). Nu 'groei' op grenzen stuit, is een zoeken gaande naar alternatieven waarbij de leidende principes niet langer zijn gebaseerd op het neo-liberalistische gedachtegoed of het marktdenken. Mensen zoeken drijfveren veel meer in vertrouwen, loyaliteit en liefdevol in verbinding staan met hun omgeving.

De wijze waarop het samenleven is georganiseerd en zijn beslag heeft gekregen in de uitgebreide voorzieningen van de verzorgingsstaat is aan grote veranderingen onderhevig. Deze veranderingen laten zich zien doordat bijvoorbeeld gemeenten verantwoordelijk worden voor steeds meer taken op het terrein van maatschappelijke ondersteuning (Wmo), participatie en werk, en jeugd(zorg).

Deze grote ontwikkelingen vormen het decor waartegen maatschappelijk initiatieven van en rondom buurthuizen in zelfbeheer plaatsvinden. Met deze rapportage willen we laten zien welke ontwikkelingen buurthuizen in vrijwilligersbeheer doormaken en wat zich daarbij laat zien aan drijfveren, samenwerking, organisatie, binding en ondersteuning. We willen daarbij vooral gevoel voor het proces overbrengen. Hoe eigen initiatief en burgerkracht vanuit het perspectief van 'het alledaagse' (Hooghiemstra, 2013) vorm krijgt. Daarmee proberen we wat afstand te nemen van een instrumentele benadering. We willen verslag doen 'van binnenuit', vanuit de beleefde wereld kijken. Om daaruit lering te trekken, juist ook voor beleidsvorming.

2 *Over het onderzoek*

Buurthuizen waar vrijwilligers zélf, in plaats van medewerkers van een welzijnsorganisatie, de scepter zwaaien komen er steeds meer. Er is in toenemende mate behoefte aan kennis over hoe dit werkt en mogelijk gemaakt kan worden. We schreven het al eerder, we beschouwen buurthuizen in zelfbeheer als broedplaatsen waar maatschappelijk initiatief zich laat zien. Het zijn plekken van activiteiten en ontmoeting die zich bij uitstek lenen voor het observeren en bestuderen van hoe de veranderende relaties tussen burgers, overheid, professionals en sociaal ondernemers vorm krijgen. Buurthuizen in zelfbeheer zijn plekken waar burgerkracht, eigen kracht, het nemen van ‘eigen verantwoordelijkheid’ en het vergroten van de ‘zelfredzaamheid’, of ‘samenredzaamheid’ tot ontwikkeling kunnen komen. We willen weten wat werkt, voor wie, onder welke omstandigheden en wat ervoor nodig is.

2.1 *Doel en centrale vraag*

Het doel van dit onderzoek is om te komen tot kennis over welke resultaten buurthuizen in zelfbeheer boeken en welke aspecten maken dat een buurthuis in zelfbeheer succesvol is. We willen bijdragen aan beter inzicht, uitgebreider vocabulaire en het benoemen van implicaties voor betrokken partijen zoals initiatiefnemers, overheid, professionals en burgers.

De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook: *Wat maakt succesvol zelfinitiatief mogelijk?*

We hebben in het onderzoeksvoorstel deze centrale onderzoeksvraag uitgewerkt in een groot aantal onderzoeksvragen. Het zijn vragen die richting geven aan het onderzoek, het zijn geen vragen die we stuk voor stuk heel precies gaan beantwoorden. De volledige lijst met onderzoeksvragen is opgenomen in bijlage 1.

2.2 *Onderzoeksperspectief: domein van het alledaagse*

Onderzoek naar buurthuizen in zelfbeheer kun je doen vanuit tenminste twee perspectieven. Je kunt er naar kijken vanuit de *institutionele wereld* en vanuit de *geleefde wereld*.

Vanuit het *institutionele perspectief* is de vraag aan de orde: wat dragen buurthuizen in zelfbeheer bij aan beleidsdoelen zoals eigen verantwoordelijkheid, eigen kracht en zelfredzaamheid? Hoe kunnen bewoners zelf een buurthuis open houden, hoe kunnen zij daartoe verleid of gestimuleerd worden?

Het *perspectief van de geleefde wereld* richt de blik op de werking en betekenis vanuit het perspectief van de initiatiefnemers, gebruikers, deelnemers, vrijwilligers.. Wat komt er bij kijken en welke inzet en ondersteuning is aanwezig of blijkt nodig? Maar ook wat is het bestaansrecht van buurthuizen volgens de initiatiefnemers? Wat zijn de motivatie en drijfveren van betrokkenen, welke betekenis kennen zij toe aan hun buurthuis?

Kennis ontsluiten vanuit de dagelijkse praktijk, vraagt om kijken vanuit de geleefde wereld, om het centraal stellen van het domein van het alledaagse (Hooghiemstra, 2013). Dat is dan ook het uitgangspunt in dit onderzoek. Het onderzoek heeft tot doel om te komen tot kennis over de werking van buurthuizen in zelfbeheer. Daarbij laten we ons leiden door wat we horen en zien, wat de betrokkenen ons vertellen. We vertrekken niet vanuit (institutionele) concepten die we toetsen

in de praktijk. We nemen de geleefde wereld en alles wat zich daarin aandient als uitgangspunt. De analyse daarvan leidt tot inzicht in wat van belang is, wat er toe doet en wat bijdraagt aan succesvol zelfbeheer. We doen onderzoek naar wat zich aandient, hoe de dingen verlopen en welke factoren daarbij van invloed zijn. Daarvan brengen we hier verslag uit.

2.3 Onderzoeksaanpak

De kern van de dataverzameling bestaat uit documentanalyse en uit het volgen van dagelijkse praktijken in de buurthuizen: observeren en het voeren van (informele) gesprekken. De bestudeerde documentatie varieert van wijkkranten, weekroosters, informatie op websites tot beleidsplannen.

Bij het observeren en het voeren van gesprekken is het 'er zijn' uitgangspunt geweest. Van zoveel mogelijk verhalen en gebeurtenissen is verslag gedaan. De gesprekken hebben semi-gestuurd, met behulp van vragen- of topiclijst, of niet (vooraf) gestructureerd en spontaan plaats gevonden.

De vier buurthuizen zijn in 2012 en 2013 allemaal een aantal keer bezocht, variërend van drie tot zes keer. Meestal vonden de bezoeken plaats rondom een afspraak met de coördinator of voorzitter van het bestuur. Deze ontmoetingen hadden het karakter van een interview. Daaromheen is gesproken met aanwezigen: vrijwilligers, bezoekers, beheerders, bestuursleden en organisatoren van activiteiten.

Presentie

De methoden die we gebruikt hebben, zijn geïnspireerd op de methodische kenmerken van *presentie*. Het onderzoek dat leidde tot het ontwikkelen van de presentietheorie (Baart, 2011) kent een zeer uitgebreide en intensieve opzet en een lange looptijd. Dit onderzoek naar buurthuizen in zelfbeheer is daarmee niet te vergelijken. Enkele uitgangspunten (Baart spreekt van werkprincipes, p.760) van de *presentiebeoefening* echter, zijn nadrukkelijk de basis van dit onderzoek. Zoals zich vrijmaken (bijvoorbeeld open agenda), zich openen (bijvoorbeeld toewijding), zich voegen (naar bijvoorbeeld het alledaagse en het eigene), zich verplaatsen (binnenperspectief). Dit betekent dat de onderzoeker de betrokkenen volgt, bij hun geleefde leven is en de betekenis van de verhalen van iedereen met wie contact is, erkent. Er is gewerkt met wat zich aandient.

Deze manier van onderzoek doen levert specifieke kennis op over wat zich afspeelt in de dagelijkse praktijk. Deze kennis biedt zicht op processen en welke aspecten daarbij een rol spelen. Deze vorm van onderzoek doen is intensief en vraagt veel. Veel tijd, aandacht en reflectie op wat gezien en gehoord is. We proberen van wat dit heeft opgeleverd hier zo goed mogelijk verslag te doen. We streven daarbij niet naar volledigheid, compleetheid of representativiteit. Het gaat om vier locaties, en wat zich daar heeft afgespeeld. We willen gevoeligheid overbrengen voor het daadwerkelijk goed kijken naar wat de locatie, de situatie en de daarbij aanwezige en (potentieel) betrokken mensen bezighoudt en wat daar nodig is (gebleken).

De reflectie heeft vooral plaats gevonden in de klankbordgroep. Tijdens de bijeenkomsten, of met klankbordgroepleden afzonderlijk, is gereflecteerd op de bevindingen en zijn de onderzoekswerkzaamheden en de te hanteren werkwijzen vast-, dan wel bijgesteld, of zijn accenten verschoven.

Deze rapportage biedt vooral impressies vanuit belevingen. Het biedt een blik op het functioneren van buurthuizen in zelfbeheer vanuit een binnenperspectief. De tekst bevat dan ook geanonimiseerde citaten en voorbeelden. Het laat de betekenis zien voor iedereen die, direct of meer op afstand, betrokken is bij de buurthuizen: de vrijwilligers, de bezoekers, de professionele ondersteuning, stichtingsbestuur en (lokale) beleidsmakers.

Gaandeweg kwamen we tot de conclusie dat de resultaten van dit onderzoek zich het best laten vertalen in een set aan *kwaliteiten* die nodig zijn, om buurthuizen in zelfbeheer tot (succesvolle) plaatsen te maken, waar zelfinitiatief tot bloei kan komen. Deze kwaliteiten zijn niet op voorhand aan één persoon of organisatie toe te schrijven. De combinatie van kwaliteiten kan gestalte krijgen op uiteenlopende manieren, afhankelijk van de specifieke context. Met het onder de aandacht brengen van deze benodigde kwaliteiten sluiten we dit onderzoek af.

3 *Vier locaties als broedplaats*

In dit hoofdstuk introduceren we de vier buurthuizen die zijn betrokken in dit onderzoek:

- De Pelikaan - Krommenie
- Wijkbedrijf Westrand - Roosendaal
- In de Boomtak - Tilburg
- De Nieuwe Jutter - Utrecht

Buurthuis, wijkonderneming, buurtcentrum, wijkbedrijf, ...

We zien dat de locaties die centraal staan in dit onderzoek verschillende benamingen hebben. We hebben ervoor gekozen in deze rapportage zoveel mogelijk de term buurthuis of buurthuis in zelfbeheer te hanteren. We hebben gemerkt dat betrokkenen zoekende zijn naar een passende term die meer recht doet aan het eigentijdse karakter van de buurthuizen in zelfbeheer, waarin betrokkenen onder andere het bedrijfsmatige karakter ook tot uitdrukking brengen door de term onderneming of bedrijf te gebruiken. We houden vooralsnog vast aan de 'oude' term. Want de plekken zijn wel bedrijven of ondernemingen met een bijzonder karakter. 'Huis' dekt de lading daarvan behoorlijk goed. Illustratief voor de zoektocht naar een andere benaming is een prijsvraag die daarvoor eind 2011 is uitgeschreven. Allerlei creatieve inzendingen ten spijt: het meest passend bleek toch: buurthuis (Debat Toekomst buurt- en dorpsuizen Noord-Brabant, 9 november 2011)

3.1 *De Pelikaan – Krommenie*

Buurtcentrum De Pelikaan bestaat sinds 1983 en is gelegen aan de Kervelstraat in Krommenie, precies gelegen op de grens tussen Oost- en West-Krommenie.

Krommenie is een kern met bijna 17.000 inwoners¹, die behoort tot de gemeente Zaanstad. De gemeente is in 1974 ontstaan door samenvoeging van de gemeenten Assendelft, Krommenie, Wormerveer, Westzaan, Zaandijk, Koog aan de Zaan en Zaandam. Bijna 20% van de inwoners van Krommenie heeft een niet Nederlandse achtergrond. In Krommenie-Oost bestaat iets meer dan 60% van de woningvoorraad uit huurwoningen, in Krommenie-West is dat bijna 50%. Ongeveer een derde van de woningen zijn meergezinswoningen (zoals appartementen en flatwoningen), iets meer in Krommenie Oost (37%) dan in Krommenie-West (32%).

Krommenie had in de jaren tachtig nog twee andere buurthuizen (De Snuiver en De Grootte Weiver). Beiden zijn verdwenen en alleen voor ouderen is er nog het wijksteunpunt De Palmboom. In 2004 werd het voortbestaan van De Pelikaan onzeker, omdat (opnieuw) een aantal buurthuizen in Zaanstad moesten sluiten. De lokale welzijnsorganisatie Welsaen kreeg niet langer subsidie van de gemeente om het buurthuis te exploiteren. In 2005 is Actiegroep De Boze Pelikaan opgericht en deze groep verzamelde zo'n zesduizend handtekeningen om sluiting van De Pelikaan te voorkomen.

In november 2005 werd stichting buurtcentrum De Pelikaan opgericht. Na onderhandelingen met de gemeente en woningcorporatie Parteon nam de stichting op 1 januari 2008 het beheer over.

¹ Bron cijfers over Krommenie: <http://zaanstad.incijfers.nl/>

Parteon heeft in de tussentijd het pand van de gemeente verworven, met aanvankelijk het voor-nemen op deze plek nieuwbouw te realiseren. De stichting huurt nu het pand van de woningcor-poratie.

Doelstelling

De Pelikaan wil een laagdrempelige openbare voorziening zijn waar mensen elkaar kunnen ont-moeten en waar zij terecht kunnen voor uiteenlopende activiteiten. De Pelikaan wil een open, gastvrije en klantvriendelijke sfeer uitstralen. Daarmee wil De Pelikaan bijdragen aan de sociale samenhang tussen verschillende bevolkingsgroepen en een plek zijn voor álle inwoners van Krommenie.

Het gebouw

Het pand heeft een oppervlakte van circa 1.200m² en bestaat uit een aantal verschillende ruim-tes. Er is een grote zaal, een ‘natte’ ruimte - ook een flinke zaal waar geschilderd en geknutseld wordt, een peuterspeelzaalruimte, een speel-o-theek, een kantoorruimte en nog vijf kleinere ruimtes, voor muziekles of een vergadering. In het pand zijn zeven piano’s en een vleugel aanwe-zig. In de centrale hal staat een lange tafel waar je kunt zitten voor koffie en krantje. De grote keuken heeft acht gasfornuizen en zes ovens. Onder andere de kookclub maakt daar gebruik van.

3.2 *Wijkbedrijf Westrand – Roosendaal*

Wijkbedrijf Westrand is gelegen aan het Lucasplein in de wijk Westrand in Roosendaal. Deze naam heeft het buurtcentrum sinds begin 2012, de accommodatie staat bekend als Wijkhuis West. Het is gelegen aan een pleintje dat dienst doet als parkeerplaats, naast een kerk en tegenover een klein winkelcentrum.

Westrand is een naoorlogse woonwijk met ruim 6.600 inwoners². Ongeveer een derde van de inwoners heeft een niet westerse etniciteit. De helft van de woningvoorraad zijn huurwoningen, waarvan 40% sociale huurwoningen. De wijk kent relatief veel alleenstaanden, lage inkomens, ouderen en een grote culturele diversiteit. De wijk is aangemerkt als aandachtswijk, ‘[...] waar problemen zijn op het gebied van vervuiling, drugs, overlast, armoede en eenzaamheid’ (www.viceversa-westrand.nl).

De buurthuizen in Roosendaal, waaronder ook Wijkhuis West, werden tot 2012 geëxploiteerd door welzijnsorganisatie SIW. De gemeente heeft een forse bezuiniging doorgevoerd die grote gevolgen heeft voor SIW en voor de exploitatie van de wijkhuizen. De gemeente bouwt de subsidie af, onduidelijk is hoeveel geld de komende jaren beschikbaar is. Met een toekomst zonder gemeente-lijke bijdrage wordt rekening gehouden.

Het bestuur van Wijkhuis West wil bouwen aan een nieuwe koers die nodig is gegeven de veranderingen: ‘gemeente, corporaties en andere wijkpartners willen dat bewoners zelf gaan bepalen wat de koers is voor hun wijk en er zeggenschap over krijgen’(Bedrijfsplan Wijkbedrijf Westrand, 2012).

De wijk heeft sinds 2010 ook een buurtonderneming, Vice Versa. Daarin werken gemeente, corporatie, welzijn en maatschappelijk werk samen.

Doelstelling

Het wijkbedrijf Westrand heeft een tweeledige doelstelling: een gezellige, vriendelijke ‘huiska-mer’ zijn voor alle bewoners van de Westrand. Daarnaast willen zij activiteiten organiseren voor en met de bewoners van de Westrand. Het uitgangspunt is daarbij dat de bewoners ‘leading’ zijn, wat willen zij dat er in het wijkhuis gebeurt en wat kunnen zij daar zelf in betekenen. Mensen krijgen de ruimte om hun activiteiten te ontplooiën, mensen zijn actief voor hun wijk, als vrijwil-liger óf professional.

2 Bron cijfers over Westrand Roosendaal: <http://roosendaal.buurtmonitor.nl/>

‘We willen een centrum van de wijk zijn waar mensen elkaar ontmoeten. Ontmoetingen tussen bewoners onderling, tussen bewoners en professionals, bij activiteiten. Vraag en aanbod gaan elkaar hier ontmoeten. Het is een soort markt waar van alles te ‘koop’ is. De markt wordt gevormd door vraag en aanbod op het terrein van leefbaarheid, armoede, eenzaamheid. Het aantal huisuitzettingen stijgt, net als de betalingsachterstanden. In deze wijk zijn steeds meer mensen arm en eenzaam - dat blijkt ook uit de contacten die maatschappelijk werk en de wijkverpleegkundige hebben. Daarin zouden wij van betekenis kunnen zijn.’(Coördinator)

Het gebouw

Het pand is gebouwd als gemeenschapshuis, begin jaren zeventig. Het pand is ongeveer 1.100m² groot en bestaat uit verschillende ruimtes: een grote centrale hal waar ook een bar is. De ruimtes variëren van een grote zaal, tot twee middelgrote ruimtes en een aantal kleinere lokalen en spreekruimtes.

3.3 In de Boomtak – Tilburg

In de Boomtak is een buurthuis gelegen in de wijk Hagelkruis (Noordhoek) - bij bewoners beter bekend als de Bomenbuurt. Het buurthuis ligt aan het ‘rode fietspad’, een belangrijke verbinding tussen het centrum van de stad en Tilburg West, waar ook de universiteit is gelegen. De wijk grenst aan het centrum van Tilburg en is in de jaren ’30 ontstaan. De wijk bestaat uit voormalig arbeiderswoningen (koop), kleine stukjes nieuwbouw en met aan de noordrand van de wijk een aantal flats (huur). De wijk heeft ruim 6.000 inwoners³. De woningvoorraad bestaat voor bijna 60% uit meergezinswoningen. De wijk kent relatief veel senioren die al lang in de wijk wonen, maar ook steeds meer jonge gezinnen. Deels zijn dit kinderen die zelf in de wijk zijn opgegroeid. Het aandeel niet-westerse allochtonen ligt rond de 6%. Het percentage huurwoningen is bijna 40% waarvan het overgrote deel (rond de 90%) sociale huurwoningen zijn.

Het buurthuis is lange tijd geëxploiteerd door welzijnsorganisatie De Twern. In 2011 heeft de gemeente de subsidie voor vijf Tilburgse buurthuizen gestopt. Vrijwilligers uit de buurt vormen het bestuur van Stichting exploitatie en beheer In de Boomtak en hebben weten te voorkomen dat het buurthuis is gesloten. Sinds de zomer van 2011 is In de Boomtak in zelfbeheer door vrijwilligers.

Doelstelling

In de Boomtak heeft een tweeledige doelstelling. In de eerste plaats wil het buurthuis een ontmoetingsplek, een huiskamer zijn. Daarnaast wil In de Boomtak een plek zijn waar mensen ‘die iets willen’ hun ideeën en activiteiten kunnen verwezenlijken. Het buurthuis wil hen daarin de ruimte bieden en faciliteren. In de Boomtak richt zich op buurtbewoners, maar ook op mensen uit aangrenzende wijken en zelfs daarbuiten.

Het gebouw

Het gebouw dateert van begin vorige eeuw en is gebouwd door het Bisdom. Het pand heeft dienst gedaan als Parochiehuis en als gymzaal voor de naastgelegen lagere school. Sinds de jaren zeventig is het in gebruik als buurthuis. Het pand is door het Bisdom verkocht aan de gemeente Tilburg, met als voorwaarde dat het pand bestemd moest blijven als plek voor gemeenschapsactiviteiten. Deze acte waarin dit is vastgelegd, is nog steeds geldig.

Het gebouw is ongeveer 600m² groot en bestaat uit twee verdiepingen. Beneden is een kleine inkomsthal, van waaruit de grote algemene ruimte bereikt kan worden, waar zich ook een bar bevindt. In deze afsluitbare grote zaal staan twee biljarttafels. Daarnaast zijn er enkele kleinere ruimtes. De bovenverdieping heeft een grote (gym)zaal en een aantal kleinere ruimtes.

3 Bron cijfers over Hagelkruis (Bomenbuurt) Tilburg: <http://tilburg-stadsmonitor.buurtmonitor.nl/>

3.4 *De Nieuwe Jutter – Utrecht*

De Nieuwe Jutter is gelegen in de Utrechtse Rivierenwijk. Een volkswijk met bijna 9.000 inwoners⁴ gelegen in de luwte van het aangrenzende Kanaleneiland, een gebied dat als ‘aandachtswijk’ veel (beleidsmatige) aandacht krijgt. Ruim een kwart van de inwoners (28%) heeft een niet Nederlandse achtergrond, waarvan ruim 17% niet Westers -allochtoon is. De woningvoorraad bestaat voor ongeveer de helft uit koopwoningen. Het aandeel huurwoningen is bijna 41%. Het aandeel meergezinswoningen en eengezinswoningen is nagenoeg gelijk verdeeld.

Het buurthuis is geopend in 1981 en heeft lange tijd dienst gedaan als buurthuis De Jutter. Welzijnsorganisatie Doenja heeft hier jarenlang activiteiten georganiseerd voor bewoners van Rivierenwijk. In 2005 werd het buurthuis met sluiting bedreigd en heeft een aantal bewonersgroepen, ondersteund door de buurtpastor de handen ineen geslagen om dit te voorkomen. Sinds 2008 is het buurthuis in zelfbeheer van de bewonersgroepen en draagt het de naam De Nieuwe Jutter. De Nieuwe Jutter is een broedplaats voor (interculturele) samenwerking. Doordat groepen met uiteenlopende achtergronden - maar met een gemeenschappelijk belang - samenwerken, is deze broedplaats ontstaan: betrokkenen proberen uit hoe ontmoeting en verbinding werkt. Het buurthuis is zeven dagen in de week op alle dagdelen geopend.

Doelstelling

De Nieuwe Jutter wil een plek zijn waar mensen graag komen en zich welkom voelen, om elkaar te ontmoeten. Ook wil De Nieuwe Jutter de ruimte bieden voor mensen om hun eigen activiteiten te organiseren.

Het gebouw

Het pand was lange tijd eigendom van de gemeente Utrecht en is in 2007 gekocht door woningcorporatie Bo-Ex. Het is gelegen aan een plein en grenst aan een basisschool. Het pand heeft een inkomsthal die over gaat in de centrale ontmoetingsruimte waar ook de bar is. Van daaruit zijn de overige ruimtes bereikbaar: een grote zaal, een huiskamerachtige ruimte, een lokaal waar ook computers staan, een goed uitgeruste keuken, een biljartruimte en 3 kantoorruimtes.

4 Bron cijfers Rivierenwijk Utrecht: <http://utrecht.buurtmonitor.nl/>

Samenvattend een aantal kenmerken van de buurthuizen op een rij:

Tabel 3.1 Kenmerken in dit onderzoek betrokken buurthuizen in zelfbeheer

	<i>De Nieuwe Jutter Utrecht</i>	<i>In de Boomtak Tilburg</i>	<i>De Pelikaan Krommenie</i>	<i>Wijkbedrijf Westrand Roosendaal</i>
In zelfbeheer sinds	2008	2011	2008	2012
Grootte m2	600m2	600m2	1.200m2	1.100m2
Openingstijden	Elke dag van 09.00 - 23.00 uur; 7 dagen per week	Maandag t/m vrijdag van 9.00 uur - 24.00 uur In het weekend: op aanvraag voor activiteiten geopend	Ma 13:00 tot 24.00 Di 08:30 tot 24:00 Wo 08:00 tot 22:30 Do 08:00 tot 22:30 Vrij 12:30 tot 22:30 In het weekend: op aanvraag voor activiteiten geopend	Ma: 13.00 - 22.30 Di t/m do: 09.00 - tot 17.00 Vrij: 09.00 tot 12.00 Tussen 17.00 - 19.00 gesloten In het weekend: op aanvraag voor activiteiten geopend?
Pand in bezit van	Woningcorporatie	Gemeente	Woningcorporatie	Stichting Wijkbedrijf
Aantal vrijwilligers	Ong. 80	Ong. 40	Ong. 100	?
Aantal bezoekers per week	800	600	1.200	?
Begroting	€ 85.000	€60.000	€140.000	€160.000
Subsidie gemeente	Ja	Nee	Nee	Ja
Grootte wijk	± 9.000 inwoners	± 6.300 inwoners	± 17.000 inwoners	± 6.600 inwoners

3.5 Doel buurthuizen in zelfbeheer

Wanneer we de doelstelling van de buurthuizen in zelfbeheer, zoals de vrijwilligers dat verwoord hebben, nog eens op een rij zetten, zien we dat zij allen een duidelijke visie hebben op wat zij willen zijn en waaraan zij een bijdrage willen leveren (zie tabel 3.2). In deze missies zien we drie elementen terugkeren: (1) ontmoeting en binding, (2) (persoonlijke) ontwikkeling en (3) ruimte bieden aan eigen initiatief.

Tabel 3.2 Missie en doel buurthuizen

<i>De Pelikaan Krommenie</i>	<i>Wijkbedrijf Westrand Roosendaal</i>	<i>In de Boomtak Tilburg</i>	<i>De Nieuwe Jutter Utrecht</i>
Een laagdrempelige openbare voorziening om te ontmoeten en om deel te nemen aan uiteenlopende activiteiten, of om deze zelf te organiseren. Mogelijk maken van individuele (talent)ontwikkeling.	Eigen kracht inwoners mobiliseren, uitvoeren van taken voor de wijk, door bewoners van de wijk. Beweging op gang brengen waarbij bewoners zelf inhoud en vorm geven aan het ontwikkelen van hun wijk.	Het bieden van een ontmoetingsplek, een huiskamer. Mensen die 'iets willen' faciliteren en (ook letterlijk) de ruimte bieden.	Een plek zijn waar mensen graag komen om anderen te ontmoeten en waar zij zich welkom voelen. Bewoners organiseren zelf hun activiteiten.

3.6 *Buurthuis als plek*

Bekend is dat vertrouwd raken met elkaar gebaat is bij vanzelfsprekende ontmoetingplekken (Blokland, 1998, Van der Zwaard & Specht, 2013). Buurthuizen kunnen zulke plekken zijn. Of ze ook daadwerkelijk als zodanig functioneren is van een aantal factoren afhankelijk. Zoals imago en status ('dit is een plek voor ons-soort-mensen'), gastvrijheid en levendigheid. In gesprekken is dit thema meerdere keren ter sprake gekomen, we hebben uiteenlopende ervaringen opgetekend.

'Het buurthuis is een plek voor mensen die niet in gelegenheid zijn elders in de stad vertier te zoeken'.

'Mensen voelen zich te goed voor het buurthuis, ze kijken erop neer'.

'Een buurthuis klinkt voor niet alle mensen aantrekkelijk. Een mooi voorbeeld: er is iemand die cursussen Spaans verzorgt. Ze wilde dat hier ook gaan doen en is gaan werven. Ze ging ook lessen geven in een zaaltje achter een kroeg. Die laatste cursus had zó dertig aanmeldingen en hier maar vijf. Eigenlijk moet je de locatie niet bij de inschrijving vermelden, alleen zeggen in Krommenie. Pas na de inschrijvingen maak je de locatie bekend. Dan heb je veel meer mensen.'

'We willen ons onderscheiden van een traditioneel buurthuis, een sociale ontmoetingsplek zijn voor allerlei groepen, ook studenten bijvoorbeeld, en faciliteiten bieden voor mensen die activiteiten willen organiseren. We willen ook graag een soort brasserie, de kantinesfeer moet eraf. Het hoeft geen eetcafé te worden, maar net meer sfeer, geen TL-verlichting'.

We merkten in de meeste gevallen een sterke behoefte het oude imago af te schudden. Maar tegelijkertijd ook de waardering voor het karakter van het buurthuis.

'De MFA's⁵, daar zitten veel gebruikers in, maar het leeft niet echt.'

'Het is hier een beetje rommelig, maar dat is niet erg. Je voelt dat dit een plek is die organisch is gegroeid. Dat voelt goed.'

Het samen opknappen van het pand versterkt het het-is-hier-van-ons gevoel. We hebben dit op alle vier de locaties gezien. Het bijdragen en initiatief kunnen nemen in het onderhoud of de aankleding van het gebouw doet iets met mensen. Het feit dat mensen initiatief nemen zegt iets over dat zij de plek als van hun ervaren (je gaat niet zomaar bij iemand anders iets veranderen aan het huis). Het feit dat ze nog altijd terugzien wat zij letterlijk zelf gecreëerd hebben, vergroot de verbondenheid.

Gebouw als noodzakelijke conditie

Van der Zwaard en Specht (2013) noemen de sociale en fysieke infrastructuur zelfs een noodzakelijke conditie voor de doorgroei van burgerinitiatieven naar economisch, productieve sociale ondernemingen. Zij constateren dat de recente sluiting van onder meer wijkgebouwen ervoor zorgt dat bewoners dubbel werk moeten doen. Ze zetten zich niet alleen in voor zelfgekozen sociale doelen, maar ze moeten ook de daarvoor benodigde sociaal / fysieke infrastructuur in stand houden. Het voordeel is nieuwe voorzieningen ontstaan met andere zeggenschap- en eigendomsverhoudingen. Door meer zeggenschap over de vormgeving en invulling van voorzieningen gaan mensen zich meer verantwoordelijk voelen en meer initiatieven nemen. Het gevaar is overbelasting van de wijkbewoners. En sommige wijken (met weinig collectieve zelfredzaamheid) kunnen dat dubbele werk misschien niet opbrengen en raken nog verder achterop.

4 *Wat er komt kijken bij beheer en exploitatie*

De verschijningsvormen van de buurthuizen in zelfbeheer die we in dit onderzoek gevolgd hebben, laten een gevarieerd beeld zien (zie ook Kruijt 2013). Dit hoofdstuk geeft nader inzicht in de manier waarop de vier buurthuizen in zelfbeheer het beheer en de exploitatie geregeld hebben. De zakelijk-organisatorische aspecten komen aan bod, maar we willen ook laten zien welke grondslagen (geschiedenis, context, overtuigingen) deze manier van georganiseerd zijn hebben en welke implicaties dit heeft voor het beheer van alledag. We besteden aandacht aan de (1) rechtsvorm en bestuur, (2) eigenaarschap en zeggenschap, (3) financiering en begroting, (4) personele bezetting en (5) de procesmatige en professionele ondersteuning.

4.1 *Rechtsvorm, bestuur en organisatie*

Alle vier de buurthuizen hebben een stichting als rechtsvorm. De stichtingen hebben allemaal een vrijwilligersbestuur bestaande uit wijkbewoners, gecombineerd met betrokken niet-wijkbewoners. Deze mensen treden vaak op als ambassadeurs, ze hebben specifieke kennis en netwerken die zij kunnen inzetten voor het buurthuis. De 'afstand' tot het dagelijkse beheer varieert. In Wijkhuis West bijvoorbeeld, zijn bestuurleden nauw betrokken bij de dagelijkse gang van zaken. Hetzelfde geldt voor In de Boomtak (Tilburg). In De Nieuwe Jutter is het bestuur veel minder betrokken bij de dagelijkse gang van zaken en vormt de procesondersteuner (buurtpastor) de schakel tussen het bestuur en de beheergroep. De beheergroep bestaat uit vrijwilligers die verschillende bewonersgroepen die gebruik maken van het buurthuis vertegenwoordigen. Waaronder ook een Marokkaanse zelforganisatie. Het bestuur van De Pelikaan (Krommenie) zit ook meer op afstand. Dit is mede het gevolg van het feit dat in De Pelikaan een (betaalde) beheerster werkzaam is. Zij is de schakel tussen wat dagelijks gaande is en het bestuur.

Wijkbedrijf West In Roosendaal heeft onlangs een vereniging opgericht, die het gebouw exploiteert. Het Wijkhuis is een stichting en eigenaar van het gebouw en de grond. Beiden hebben een bestuur dat uit dezelfde mensen bestaat.

Een aantal wisselingen in de besturen hebben de afgelopen periode plaats gevonden. In drie van de vier buurthuizen is de voorzitter gewisseld. Ook de functie van penningmeester is bij drie buurthuizen aan personele wisselingen onderhevig geweest.

Een aantal bestuursleden heeft aangegeven dat er veel op hen afkomt: van veel dagelijks pionierswerk en uitvinden hoe je zaken georganiseerd krijgt tot geconfronteerd worden met het feit dat je als vrijwilliger beslissingen moet nemen over betaalde krachten.

De organisatiestructuur varieert dus. Samenvattend: De Nieuwe Jutter is het enige buurthuis dat werkt met een bestuur (op afstand betrokken) en een beheergroep. Buurthuis In de Boomtak heeft een meewerkend bestuur en vrijwilligersgroep. Twee buurthuizen hebben een bestuur en een betaald beheerder. Bij de Pelikaan is het bestuur op afstand en komt het regelen van de dagelijkse gang van zaken voor rekening van de beheerder en de vrijwilligersgroep. In Wijkhuis West is de beheerder verantwoordelijk voor het dagelijkse reilen en zeilen. Daarnaast is een aantal bestuursleden, vooral de coördinator, nauw betrokken bij de dagelijkse organisatie.

4.2 *Eigenaarschap*

De accommodaties waarin de buurthuizen gevestigd zijn, hebben uiteenlopende eigenaren. Het eigendom(srecht) beschouwen wij als de juridische-technische opvatting van eigenaarschap. Een andere opvatting van eigenaarschap is minstens zo relevant als je de processen rondom zelfbeheer wilt begrijpen, namelijk: eigenaarschap in termen van zeggenschap. Zeggenschap over het beheer, de activiteiten en de manier waarop de gang van zaken in en rondom het buurthuis gegroeid is.

Eigendom

Op twee van de vier locaties is het gebouw eigendom van een woningcorporatie (De Nieuwe Jutter en De Pelikaan). In beide gevallen heeft de woningcorporatie het pand aangekocht van de gemeente in de tijd dat het buurthuis met sluiting bedreigd werd. In De Boomtak is in bezit van de gemeente. Na een periode van onzekerheid is in mei 2013 de mogelijkheid ontstaan voor de Stichting om het pand te kopen van de gemeente. Het koopcontract met de gemeente is rond, de onderhandelingen met de bank zijn gaande. Bovendien is er het voornemen om de wijk ook letterlijk mede-eigenaar van het pand te maken, door certificaten te gaan uitgeven die wijkbewoners kunnen kopen. Dit proces is volop gaande bij het schrijven van deze rapportage (oktober 2013). Wijkhuis West heeft het pand en de grond in eigen bezit.

De twee Brabantse locaties dragen duidelijk het geestelijke verleden van het pand met zich mee. Beide panden kennen een in een notariële akte opgenomen bepaling dat het pand in gebruik moet zijn als gemeenschapshuis. Bij de bouw van de panden was het Bisdom nauw betrokken, als eigenaar of medefinancier. Het Bisdom heeft deze bepaling bedongen en deze is tot op de dag van vandaag geldig.

Zeggenschap

Om het buurthuis ‘van de buurt’ te laten zijn, is het eigenlijk niet zo relevant in wiens bezit het gebouw is. Veel belangrijker is het om na te gaan hoe het eigenaarschap zich laat zien in termen van zeggenschap.

Vrijwilligers zijn zelf verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie van het buurthuis. Ze hebben zeggenschap over en dragen de verantwoordelijkheid voor de inrichting en onderhoud van het gebouw, afstemming van de activiteiten, de bezetting van de bar, de kas, voorraadbeheer, de sleutels en zo verder. Deze zeggenschap zegt iets over de autonomie die vrijwilligers ervaren en komt tot uitdrukking in de manier waarop zij zichzelf georganiseerd hebben en met elkaar omgaan. Autonomie gaat over de mate waarin bewoners de ruimte ervaren om zelf te beslissen over wat er gebeurt in het buurthuis.

Wie ‘gaat erover’, heeft het voor het zeggen, en wat betekent dat voor hoe zaken geregeld worden? Hoe komt de taakverdeling tot stand en tot welke dynamiek tussen de vrijwilligers leidt dit?

Dit beeld wisselt. In De Nieuwe Jutter en In de Boomtak ligt de operationele, dagelijkse leiding in handen van vrijwilligers. Wijkbedrijf Westrand en De Pelikaan hebben beiden een betaald beheerder in dienst.

Het ervaren gevoel ‘het is hier van ons’ is een van belangrijkste bevindingen uit de quickscan (Van Leent, Huygen & Schlatmann, 2012). Dit beeld is de afgelopen periode bevestigd en versterkt tijdens de observaties en gesprekken. De betrokkenen (vrijwillig of betaald) hebben ‘hart voor de zaak’ en hebben vaak een groot gevoel van verantwoordelijkheid.

Dat blijkt bijvoorbeeld uit het verhaal dat een barvrijwilliger vertelt. Hij komt ook wel eens in een ander buurthuis dat door een welzijnsorganisatie beheerd wordt. *‘Daar is het om 22.00 uur de laatste ronde, want om 22.30 moeten de deuren gesloten zijn en willen de medewerkers naar huis. Als ik hier ’s avonds achter de bar sta, en iemand wil nog iets bestellen tegen of na officiële sluitingstijd, dan denk ik aan wat extra omzet die ik kan draaien. Dan is het maar wat later. Ik vind het fijn dat ik dat nu zelf kan bepalen en er zelf verantwoordelijk voor ben’.*

Het ervaren gevoel ‘het is hier van ons’ uit zich ook in de verbazing van de vrijwilligers over het inhuren van schilders die van 100 km verderop moeten komen. Het schilderwerk aan de buitenkant van het pand (waarvoor de gemeente verantwoordelijk is) is aanbesteed en gegund aan een bedrijf ver buiten de stad. *‘Dat deze mensen iedere ochtend van zo ver komen, dat had toch anders geregeld kunnen worden. Met meer betrokkenheid van mensen uit de buurt.’*

Of de stoffeerder uit de wijk (die er ook een winkel heeft) die zag dat er nog een stukje linoleum miste: *Ik heb nog wel een reststuk liggen, dat leg ik er wel even in.*

Collectief eigenaarschap is een variant waar in ieder geval twee locaties ook aan denken (In de Boomtak en Wijkbedrijf West). Door lidmaatschap mogelijk te maken, of door ‘aandelen’ uit te geven.

4.3 Financiering en begroting

De begroting sluitend maken is op dit moment een van de grootste opgaven van de vrijwilligersbesturen. Er is sprake van onzekerheid over de continuïteit van de financiële ondersteuning van de gemeente of woningcorporatie die drie van de vier buurthuizen in 2013 nog krijgen. De eventuele (directe) subsidies die de buurthuizen ontvangen van de gemeente zijn jaar op jaar bevochten en worden elk jaar minder, of zijn al helemaal stopgezet, zoals in Tilburg en Krommenie. Ook indirecte financiële ondersteuning, bijvoorbeeld in de vorm van het mogelijk maken een betaalde beheerder in dienst te hebben is nergens zeker. Daarnaast zien we een continu zoeken naar mogelijkheden voor andere inkomsten. Naast onzekerheid, leidt dit zeker ook tot creativiteit in het vinden van alternatieve inkomsten.

Zonder een analyse te beogen van de precieze geldstromen van de buurthuizen, willen we wel in grote lijnen laten zien met welke inkomsten en uitgaven een buurthuis in zelfbeheer te maken heeft. De begrotingen van de vier buurthuizen variëren in omvang van zo’n € 60.000 tot ruim het dubbele. De inkomsten - en de uitgavenposten zijn in grote lijnen vergelijkbaar, de verdeling over deze posten laat variatie zien.

Tabel 5.1 Inkomsten en uitgaven buurthuizen in zelfbeheer

Inkomsten	Uitgaven
<ul style="list-style-type: none"> • Subsidie (gemeente). • Bijdrage van woningcorporaties. • Verhuur (vast en incidenteel) • Baromzet. • ‘Vrienden van..’ • Sponsoring, vaak in natura • Advertenties. • Fondsen (incidenteel). • ‘Crowdfunding’ (in ontwikkeling). 	<ul style="list-style-type: none"> • Huisvesting • Vaste lasten (gas, water, elektra, Verzekeringen, internet/telefoon). • Personeelskosten (beheer / Schoonmaak) en/of vrijwilligers • Vergoedingen. • Inkoop.

Subsidie, wel of niet.

Twee buurthuizen (De Nieuwe Jutter en Wijkhuis West) ontvangen subsidie van de gemeente, hoewel onduidelijk is hoe deze financiële ondersteuning er in de nabije toekomst uitziet. De twee andere buurthuizen (In de Boomtak en de Pelikaan) ontvangen geen subsidie van de gemeente. Indirect wordt De Pelikaan wel ondersteund door de gemeente. Ze hebben inkomsten van de welzijnsorganisatie die ruimtes huurt voor een aantal van haar activiteiten. Daarnaast maakt de welzijnsorganisatie het betaalde beheer mogelijk. Over de continuering hiervan bestaat overigens evengoed onzekerheid. Ook In de Boomtak heeft de welzijnsinstelling als huurder, bijvoorbeeld voor de activiteiten van het ouderenwerk en de ouderenadviseur. De buurthuizen ontvangen daar-

naast financiële ondersteuning van woningcorporaties. Bijvoorbeeld in de vorm van een klein bedrag per woning in de betreffende buurt (De Nieuwe Jutter), gedeeltelijke kwijtschelding van de huur (De Pelikaan) of ondersteuning in het onderhoud of voor eenmalige activiteiten. In Roosendaal merken ze op: *het zou mooi zijn als de woningcorporatie elke huurder automatisch lid zou maken van onze vereniging. Dit genereert inkomsten én bekendheid bij de huurders, waardoor de betrokkenheid wellicht vergroot wordt.*

Verschillende tarieven voor verhuur

Alle vier de buurthuizen hebben de exercitie ondernomen om de prijzen die hun huurders betalen onder de loep te nemen. Welke huren zijn reëel, welke huurders kunnen best wat meer betalen, en welke tarieven kunnen we hanteren voor nieuwe huurders. Intussen hanteren de buurthuizen tenminste twee tarieven: een commercieel tarief en een niet commercieel tarief voor bewoners-activiteiten. Ook daarin is in de praktijk variatie zichtbaar. Het is voor de vrijwilligers soms lastig om het gesprek daarover aan te gaan. Vooral met huurders die al lange tijd gebruik maken van de ruimte en die geconfronteerd worden met een huurverhoging. Sommige huurders blijken al 25 jaar dezelfde huur te betalen.

We hebben gezien dat overal nieuwe huurders zijn. Onder meer in De Pelikaan en In de Boomtak is ook de commerciële verhuur toegenomen.

Omkering

Waar in de tijd voor zelfbeheer de welzijnsorganisatie de scepter zwaaide en bewoners 'te gast' waren in het buurthuis, zien we nu dat professionele organisaties ruimtes huren (structureel of incidenteel) bij de bewoners. Voorbeelden daarvan zijn een prikpost, wijkverpleegkundige, maatschappelijk werk, ouderenadviseur en corporaties. Deze omkering verloopt niet altijd even gemakkelijk, omdat partijen moeten wennen aan de nieuwe verhoudingen. Het kan leiden tot verwarring, zoals onderstaand voorval illustreert:

Onlangs kon de maatschappelijk werkster niet aanwezig zijn op het tijdstip dat ze normaal spreekuur houdt. De maatschappelijk werkster vroeg aan een van de vrijwilligers of zij de mensen op kon vangen die toch kwamen. De vrijwilligster had gezegd dat ze daar niet voor in de gelegenheid was en vroeg de maatschappelijk werkster om een briefje op de deur te plakken, zodat de mensen konden zien dat maatschappelijk werk er niet was. Dat was niet gebeurd. Daardoor ontstond er verwarring bij de mensen die iemand dachten aan te treffen. De vrijwilligster merkte later dat zij er door de maatschappelijk werkster voor verantwoordelijk werd gehouden, deze mensen niet te hebben opgevangen. Zij was toch aanwezig die ochtend? De vrijwilligster vond het vervelend dat zij nu er de 'schuld' van kreeg de mensen niet goed te hebben geholpen. In feite gaat het hier over van wie is de plek en wie voelt zich ervoor verantwoordelijk. Maatschappelijk werk ziet het wijkhuis nu als een plek van de bewoners / vrijwilligers. Ze verwacht dat ze hen dan ook kan vragen om als gastvrouw voor de MW-cliënten te werken. Terwijl de vrijwilligster vindt dat het 'klanten' van maatschappelijk werk zijn en dacht het goed te hebben afgesproken.

De 'omkering' leidt tot onderhandelingen die in het verleden ondenkbaar waren: de welzijnsorganisatie huurt nu een ruimte in het buurthuis. De prijs die zij daarvoor betalen, daarover waren het buurthuis en de welzijnsorganisatie het in eerste instantie niet eens (In de Boomtak).

De welzijnsorganisatie en de muziekschool, beiden grote huurders, trekken zich steeds meer terug uit De Pelikaan (Krommenie). Ze huren ruimtes voor activiteiten of muzieklessen, maar bezuinigen ook. De activiteiten van de welzijnsorganisatie worden merendeels verzorgd door de vrijwilligers. Een aantal groepen wil graag blijven in de Pelikaan: yoga, zangkoor, beter Nederlands spreken, eetcafé voor ouderen. Mensen wonen hier in de buurt en willen graag hier blijven en niet naar een locatie elders hoeven gaan. De deelnemers betalen nu misschien iets meer dan voorheen, maar dat is maximaal €1,50 per activiteit. *'Niemand vindt dat erg. Maar het is wel spannend hoe dit de komende tijd blijft lopen.'* (Beheerder)

De muziekdocenten willen ook blijven, zij zullen dan als zelfstandige docent verder moeten. Om als ZZP-er aan de slag te kunnen, krijgen zij ondersteuning van de muziekschool. Het is nog onzeker hoeveel docenten dit uiteindelijk ook zullen doen.

In Roosendaal trekt Vice Versa eind 2013 in bij Wijkhuis West. Vice Versa is een buurtonderneming waarin gemeente, corporatie, welzijn samenwerken. Het is een soort wijkteam, deze zien we in steeds meer gemeenten ontstaan om een impuls te geven aan het wijkgericht werken en het inzetten van eigen kracht en burgerkracht. Zij hebben een aantal jaar gewerkt vanuit een corporatiewoning in de wijk. Het wijkhuis is voor bewoners laagdrempeliger dan het woonhuis. Er zal meer toeloop zijn. Vice Versa gaat huur betalen aan het wijkhuis.

Zelfbewust

De interesse van groepen van binnen en buiten Utrecht voor De Nieuwe Jutter is groot, ze brengen geregeld werkbezoeken. Deze werkbezoeken worden altijd professioneel voorbereid en uitgevoerd. In de loop van 2013 heeft De Nieuwe Jutter besloten om een bijdrage te vragen aan de groepen die een bezoek willen brengen.

De 'omkering' hebben we ook nog op een andere manier gezien. De welzijnsorganisatie die destijds wegtrok uit buurthuis (toen nog) De Jutter, vraagt nu De Nieuwe jutter - in het bijzonder de buurtpastor - om advies over hoe ze een andere locatie nu open kunnen houden. De buurtpastor heeft destijds de bewonersgroepen ondersteund om de Nieuwe Jutter open te houden en zijn expertise is nu gewild.

4.4 Personele bezetting

Bij het draaiende houden van de buurthuizen zijn verschillende mensen betrokken. Van belang is de dagelijkse, fysieke aanwezigheid van mensen in het pand. Zij openen en sluiten, bemensen de bar, zorgen dat 'het loopt'. Deze 'personele bezetting' bestaat voor bijna 100% uit vrijwilligers. Daarnaast zijn in Wijkhuis West en De Pelikaan betaalde beheerders in dienst. Bij De Nieuwe Jutter is een betaalde procesondersteuner (de buurtpastor) betrokken, net als in Wijkhuis West (voormalig manager en opbouwwerker uit de wijk, nu werkzaam vanuit Vice Versa). Over deze ondersteuners later meer. De schoonmaak van de gebouwen wordt overal grotendeels door betaalde krachten uitgevoerd. Daarnaast hebben we gezien dat in de buurthuizen ook werkzaam zijn: stagiaires (ROC), mensen met afstand tot de arbeidsmarkt die via een re-integratie bedrijf (werk)ervaring opdoen en bijstandsgerechtigden die een 'tegenprestatie' moeten leveren.

Mevrouw heeft een bijstandsuitkering. Ze is administratief geschoold maar vindt daarin geen werk meer. Ze werkt sinds begin december in het buurthuis, omdat ze een tegenprestatie moet verrichten voor de bijstand die ze ontvangt. Ze maakt schoon. De beheerster is 'dolblij met haar, ze werkt hard. En ze heeft het niet makkelijk, ze heeft moeite om rond te komen. Ik probeer wat voor haar te doen: ik neem af en toe fruit voor haar mee. Dat kan ze zelf niet altijd kopen. Ze vertelt me dan als ze een sinaasappel ziet dat het begint te prikken bij haar kaken, zo'n zin heeft ze daar dan in. Ook praat ik met haar, over wat haar bezig houdt, over hoe kom ik rond. Ik verwen haar een beetje, ik vind: je hoort bij ons'.

In Wijkhuis West werken mensen die in een re-integratie traject zitten. *'De gemeente wil hier graag re-integratieklanten plaatsen. Maar ze realiseert zich onvoldoende dat het niet alleen 'goedkope krachten' voor ons zijn, maar dat deze mensen ook begeleiding nodig hebben. Bovendien willen wij graag met mensen uit de wijk werken. Dus wij hebben gevraagd om namen van mensen in de bijstand die in de wijk wonen. Dat stuitte in eerste instantie op privacy bezwaren. Toen deze hobbel genomen was, bleek het administratief niet zo makkelijk om de mensen die in de wijk wonen uit het systeem te filteren. De sociale dienst is zo georganiseerd dat de mensen zijn ingedeeld bij klantmanagers op alfabet. De beginletter van je achternaam bepaald welke klantmanager je hebt. In de praktijk kwam dat er op neer dat het wijkhuis te maken zou krijgen*

met een grote hoeveelheid aan klantmanagers. Dat is onwerkbaar. Bij de sociale dienst zien ze ook wel dat dit eigenlijk van de zotte is, maar daar zeggen ze: we hebben net een grote reorganisatie doorgevoerd, we kunnen de mensen nu niet zeggen dat het ze weer anders moeten gaan werken. Zo zie je dus dat het ondanks alle goede wil heel lastig is om leefwereld en systeemwereld bij elkaar te brengen.’(coördinator)

‘Mix’ van vrijwilligers

Tijdens de observaties en gesprekken werd duidelijk dat op alle locaties een combinatie van verschillende typen vrijwilligers met elkaar het werk klaart. Als we kijken naar de taken die deze vrijwilligers op zich nemen, kunnen we het volgende onderscheid maken.

- Bestuur met strategisch en politiek inzicht
- Technisch beheer
- Sociaal beheer
- Gastvrouw/ gastheer / barvrijwilligers
- Organisatie / (financiële) administratie / bedrijfsvoering
- (Ondersteunen bij) uitvoering van activiteiten

We hebben gezien dat de vrijwilligers een of een combinatie van deze taken op zich nemen.

Onze gesprekspartners benadrukken dat een goede mix van verschillende typen vrijwilligers noodzakelijk is voor de continuïteit van het buurthuis. Een van de belangrijkste aspecten daarbij is dat vrijwilligers het werk kunnen doen waar ze goed in zijn en graag doen. Overal benadrukken onze gesprekspartners dit belang. *‘Hij is in zijn element als hij klein onderhoud kan doen. Je moet niet proberen hem achter de bar zetten, daar wordt hij hartstikke zenuwachtig van.’*

Een ander belangrijk aspect dat genoemd wordt is het oog hebben voor het creëren van een sfeer die maakt dat vrijwilligers de ruimte ervaren zichzelf ‘kwijt te kunnen’ in het buurthuis. Dit heeft te maken met gastvrijheid, voelen mensen zich ook als ‘nieuweling’ welkom, is er ‘plaats’ voor iedereen.

Geen vrijwilligers maar deelnemers

Een opvatting die een ander licht werpt op ‘de vrijwilliger’ is treffend verwoord door Fortuin (2013). Fortuin is professional op het terrein van sociale gebiedsontwikkeling, maar ook als bewoner en ondernemer betrokken bij buurthuis De Nieuwe Jutter.

‘We hebben bij De Nieuwe Jutter, ons buurthuis in zelfbeheer, geen vrijwilligers maar deelnemers. Toch worden de deelnemers vaak aangeduid als vrijwilliger. Niet doen: er zijn verschillen en die zijn essentieel. Oneerbiedig gezegd: een vrijwilliger doet werk dat past in het plan van iemand anders. Een deelnemer maakt samen met anderen zijn eigen plan en draagt bij aan de uitvoering daarvan. En voor vrijwilligers in de zorg geldt meestal dat je met de mensen waar je voor en mee werkt vooraf geen relatie had. Deelnemers wel, die hebben eerst de relatie en dan kijken ze wat ze gaan doen. Het verband van waaruit deelnemers werken is het eigen sociale netwerk, vrijwilligers werken vanuit een verband dat meestal verticaal is georganiseerd. Misschien kun je ook wel zeggen dat de vrijwilliger aan de basis van de organisatie werkt, terwijl deelnemers de top zijn.

Als wij bij de Nieuwe Jutter iets willen gaan doen dan gaan we praten met een aantal deelnemers en dan kijken we of die net zo geraakt zijn als wij door de mogelijkheden, of de problemen, of gewoon het verhaal. Met elkaar kijken we dan of we iets kunnen bedenken wat we passend vinden en inspirerend om te doen. Er liggen dus geen klussen klaar waar we vrijwilligers bij zoeken die het dan gaan uitvoeren. Als je het zo doet wordt het nooit eigen en word je dus ook geen eigenaar. Geen vrijwilligers dus graag, maar deelnemers.’ (<http://keesfortuin.wordpress.com/2013/02/15/dirk-geen-vrijwilligers-maar-deelnemers/>)

Verhouding professional – vrijwilliger

Het onderscheid tussen professional en vrijwilliger en welke werkzaamheden zij op zich nemen is niet altijd meer vanzelfsprekend. We zien een beheerder die minstens zoveel betaalde als onbetaalde uren werkzaam is voor het buurthuis (De Pelikaan). Of een bestuurlid dat zowel betaald als onbetaald werk verricht (Wijkbedrijf Westrand). Een hoogopgeleide deelnemer neemt initiatief voor een activiteit, waarvoor ook subsidie verkregen wordt. Daarbij zet hij zijn professionele kennis in, maar is vrijwilliger (De Nieuwe Jutter). Deze voorbeelden illustreren professionals vrijwilligerswerk verrichten. Maar ook: dat vrijwilligers als ‘professional’ werkzaam zijn, in de zin dat zij de benodigde competenties en vaardigheden hebben die bijdragen aan de continuïteit van het buurthuis. Dit kan zowel in organisatorische (inkoop, administratie, kennis van mogelijkheden om subsidie aan te vragen) of sociale (uiteenlopende belangen in goede banen leiden, oog hebben voor goede sfeer, onderlinge verhoudingen, begeleiding van vrijwilligers) zin zijn.

Wat op alle vier de locaties ter sprake is gekomen is dat betrokkenen vinden dat voor een aantal werkzaamheden professionele (lees: betaalde) inzet nodig is. Enerzijds omdat het bepaalde vaardigheden en competenties vereist, maar meer nog is het argument aangedragen dat de verantwoordelijk voor vrijwilligers (te) groot is. Overal is het belang uitgesproken of de wens geuit voor het hebben van een betaalde beheerder of coördinator. Deze persoon is bij voorkeur verantwoordelijk voor een aantal administratief-organisatorische taken en voor het coördineren van de inzet en het begeleiden van de vrijwilligers.

‘Ondersteuning van een professional is nodig op: reserveringen, inkoop, schoonmaak, facturering. Dat moet gewoon goed geregeld zijn. Daarom hebben wij ook als een soort opstart voor jaar financiering aangevraagd bij het OF voor een coördinator. Deze kan zich dan gaan richten op het scherper inkopen en de ruimtes nog meer gevuld krijgen. Dat brengt meer beweging in huis en daarmee ook ontmoeting. Uiteindelijk is het de bedoeling dat de coördinator zichzelf gaat terugbetalen. Het meest ideaal is dat er minstens twee mensen zijn die deze taken op zich nemen. Zij kunnen dan ook onderling overleggen. Een taak van zo’n coördinator is ook om nieuwe vrijwilligers in te werken. Zij worden nu eigenlijk voor de leeuwen geworpen.’(Bestuurslid)

‘De goede mix van mensen is belangrijk. Bewoners alleen werkt niet, en professionals alleen werkt niet. En beiden moeten een verandering ondergaan. De professional moet veel meer een stimulator, verbinder zijn, er gebeurt al zo veel. De bewoner moet gaan beseffen: ik kan veel dingen zelf, die ik ook kan inzetten. We moeten niet meer van bovenaf gaan ontwikkelen, maar samen met de bewoners. Waar hebben zij belang bij?’ (Coördinator)

De urgentie van het zoeken naar nieuwe verhoudingen is overal voelbaar.

4.5 *Procesmatige begeleiding*

De vier buurthuizen hebben op uiteenlopende manieren aandacht voor wat we hier noemen: procesmatige begeleiding. Het gaat daarbij om de begeleiding van de vrijwilligers, maar ook om de begeleiding van het ontwikkelingsproces dat de buurthuizen doormaken en de reflectie die daarbij nodig is. We hebben gezien dat de rol van (sociale) professionals hierbij niet eenduidig is. Maar ook dat ondersteuning meerdere gedaanten kan aannemen: stimuleren, positieve insteek benadrukken, (praktische) hulp bieden, vertrouwen, aanwijzingen geven, waardering geven. Mensen in verschillende posities bieden verschillende vormen van ondersteuning. Vrijwilligers ondersteunen namelijk ook elkaar. Maar een ander onderdeel is professionele ondersteuning. Waar lopen mensen op vast, wat hebben zij niet in huis, onder meer daarop richt de professionele ondersteuning zich. *‘De leemtes, de gaten die vallen, die moet je opvullen. Je kan er ook op andere manieren tegen aankijken: voorkom dat de gaten vallen.’*

We zien op elke locatie dat er mensen zijn die meestal impliciet, vanuit een zekere vanzelfsprekendheid en ongedwongenheid deze rol vervullen. Deze personen geven elk op hun eigen manier invulling aan deze rol. Echter, ze hebben gemeenschappelijk dat ze een duidelijke visie hebben op

en richting geven aan de koers van het buurthuis. Naar gelang de (ontstaan)geschiedenis van elk van de buurthuizen zien we variatie in de positie van waaruit deze mensen invulling aan deze procesondersteunende rol:

- Een professionele ondersteuner, betaald.
- Een voorzitter van het bestuur, vrijwillig.
- Een beheerster, deels betaald en vrijwillig.
- Een bestuurslid, deels betaald en vrijwillig.

De nieuwe sociale professional

De procesmatige begeleiding die we in de buurthuizen zien, geeft nuttige informatie als het gaat om de ontwikkeling van de sociale beroepen (opbouwwerk, maatschappelijk werk, jongerenwerk, wijkbeheer, etc.). Onder invloed van de grote veranderingen in het sociale domein die gaande zijn, vernieuwen de sociale beroepen zich ook. Het idee is dat het werk van de sociale professionals steeds meer gericht (moet) zijn op het ondersteunen en versterken van eigen kracht van mensen, het stimuleren van het inzetten van het eigen sociale netwerk, de aansluiting van formele en informele zorg en ondersteuning, waardoor mensen meer 'zelfredzaam' zijn en ook zelf activiteiten en voorzieningen die ze nodig hebben kunnen opzetten. De komst van Wmo (2007) heeft dit proces min of meer in gang gezet. In het wetsvoorstel voor de nieuwe Wmo (2013) wordt het belang van het eerst zorgen voor elkaar en dan pas een beroep door op de overheid alleen maar meer benadrukt, bijvoorbeeld door ook vrijwillige inzet terug verwachten van mensen die maatschappelijke ondersteuning of zorg ontvangen. In vrijwel elke gemeente ontwikkelen zich momenteel sociale wijkteams, waarin de generalist centraal staat. Najaar 2013 is een functieprofiel generalist sociaal wijkteam beschikbaar gekomen. In reacties hierop (bijvoorbeeld via de LinkedIn groep Welzijn Nieuwe Stijl) is volop discussie over wat zo'n generalist in huis zou moeten hebben en wat dan zijn taken zouden moeten zijn. Het actieprogramma professionalisering Welzijn en Maatschappelijke Dienstverlening heeft geresulteerd in het Manifest sociaal werker. De beroepsgroep zelf benadrukt dat zij een onmisbare partij zijn in het sociale domein. Zij stellen: De sociaal werker ondersteunt kwetsbare burgers en buurten. Door zelf actief op te treden en verbeteringen te realiseren. Door het mobiliseren van de eigen kracht van mensen zélf, van hun directe omgeving of van vrijwilligers.

We willen hier wegblijven van opnieuw een competentieprofiel ontwikkelen, maar we willen wel laten zien welke kwaliteiten de procesbegeleiding heeft:

- 'In goede banen leiden'.
- Toewijding.
- Aandacht hebben voor (persoonlijke) omstandigheden.
- Vertrouwen bieden.
- Schakelen tussen verschillende niveaus: het alledaagse en het strategische.
- Ruggensteun bieden.
- Ondernemingsgeest.
- Bedding bieden aan wrijvingen bij conflicten. Deze bespreekbaar maken, bijvoorbeeld als vrijwilligers met elkaar botsen.
- Mensen met elkaar verbinden.

'Er is nogal wat overlast van jeugd, laatst waren veel ramen ingegooid. In samenwerking met de wijkcoördinator kijken de buurtpastor en de voorzitter van het bestuur nu hoe het buurthuis deze groep toch in huis kan halen. Dat kenmerkt de buurtpastor: toch proberen de verbinding te leggen en lastige jeugd niet buiten sluiten' (vrijwilliger De Nieuwe Jutter)

De smeerolie in De Nieuwe Jutter is volgens een vrijwilligster de 'pastorale zorg'. De buurtpastor sluit werkelijk niemand buiten. *'Hij deelt mensen niet in, in een hokje. Hij is open en uitnodigend. Bij hem kan altijd alles. Deze inbreng vraagt ook wat van de vrijwilligers. Dat wij de lastige jeugd*

niet buiten sluiten ligt aan de buurtpastor. Hij kent geen vaste structuur. Dat maakt het soms lastig maar ook prachtig. Soms is er zoveel chaos. Mensen laten voelen dat iedereen hier welkom is heeft veel te maken met de betrokkenheid van de buurtpastor.’ Een vriendin uit een andere wijk, helpt vandaag en is helemaal geen ‘buurthuismens’. ‘Toch’, zegt zij, ‘is hier de sfeer heel prettig.’

Hoewel we zoals gezegd op alle locaties aandacht zien voor de procesmatige begeleiding, is de manier waarop deze gestalte krijgt in De Nieuwe Jutter uniek. De ondersteuning de buurtpastor - voor zes uur per week - heeft een heel eigen karakter en is van grote invloed op hoe De Nieuwe Jutter zich ontwikkelt. Deze manier van procesbegeleiding is dienstbaar aan en er volledig op gericht, het eigenaarschap bij bewoners laten. Zijn op het oog informele, maar wel degelijk heel methodische manier van werken kenmerkt zich vooral door aanwezig zijn, praktische kennis van zaken en liefdevolle trouw. Competenties als trouw zijn en vertrouwen hebben én bieden, stabiele en langdurige betrokkenheid, niet oordelen, niet oplossen en ondersteuning van het uithouden met elkaar blijken krachtig bij te dragen (Huygen, 2011).

Dit type procesbegeleiding zien we op andere locaties niet op deze manier terugkomen.

Eigenaarschap bij bewoners laten komt wel op andere manieren tot uitdrukking, bijvoorbeeld doordat de beheerder weliswaar op loonlijst staat van de welzijnsorganisatie, maar in dienst is van de stichting en de bewoners. Of we zien dat (vrijwillige) bestuursleden erover waken dat de initiatieven van bewoners of vrijwilligers leidend zijn. Ook zien we dat de procesbegeleiding er juist op gericht is om vertrouwen te winnen bij bewoners, zodat zij initiatief (willen of durven) gaan nemen.

5 *Resultaten en opbrengsten van zelfbeheer*

Dat wat de buurthuizen in zelfbeheer aan resultaten en opbrengsten laten zien, staat in dit hoofdstuk centraal. Wat gebeurt er in de buurthuizen, welke vormen van zelfinitiatief zien we, waaraan draagt dat bij? We besteden achtereenvolgens aandacht aan (1) activiteiten en ontmoeting, (2) betekenis en waarden en (3) ondernemerschap.

Daarbij dient zich direct de vraag aan: is het vanwege zelfbeheer dat we deze resultaten zien? Soms is dat inderdaad duidelijk het geval, soms ook niet. Het uitgangspunt is dat we laten zien wat we aantreffen. We brengen dit niet in een competitieve sfeer, we vergelijken niet met traditionele buurthuizen of met andere vrijwilligersinitiatieven. In die zin zijn de hieronder gepresenteerde opbrengsten en resultaten niet ‘hard’ of representatief. Door te laten zien wat zich aandient, de beschrijving en analyse daarvan, verruimt het perspectief op wat in zichzelf van waarde is.

5.1 *Activiteiten en ontmoeting*

Als we kijken naar welke activiteiten plaats vinden, constateren we dat dit deels een voortzetting is van de activiteiten die er al sinds langere tijd plaats vinden. Denk daarbij aan biljarten, gym, schildercursussen, taallessen, bijeenkomsten van de wijkraad of bewonersplatform, bingo, seniormiddagen, activiteiten voor kinderen.

We zien ook dat oude activiteiten nieuw leven ingeblazen worden: kidsclub (Wijkhuis west) en kinderdisco (In de Boomtak). Waarbij we de invloed van zelfbeheer zien: eerder was het een ‘aanbod’, nu pakken vrijwilligers zelf de draad op en nemen zelf het initiatief.

Een vrijwilligster vertelt: *‘De kidsclub bestond al, maar leidde een ziertogend bestaan. Dit wordt nu nieuw leven ingeblazen samen met vrijwilligers van de Diaconale stad. Zij hadden al het plan om iets te doen voor kinderen in de basisschoolleeftijd waarvoor de naschoolse opvang te duur wordt. Ze willen ook meer contacten leggen met ouders. Het heet nu het spel en leerhuis en is sinds kort van start. Op woensdagmiddag van 13.30 tot 15.00. De eerste keer waren er drie kinderen, de tweede keer al vijftien en de laatste keer wel zo’n twintig. Vanuit de Diaconale Stad werken er twee vrijwilligers die in het onderwijs hebben gezeten en vanuit het wijkhuis is ook een enthousiaste vrijwilliger betrokken. De kinderen betalen een kleine bijdrage per keer. Daarnaast ontvangt de activiteit subsidie van het Skanfonds.’*

De actieradius verruimt: van buurt, naar wijk, naar stad

Naast voortzetting of vernieuwing van bestaande activiteiten zijn gaandeweg overal nieuwe activiteiten ontstaan en is het karakter van de activiteiten meer divers geworden. We zien dat de actieradius van de buurthuizen zich verruimt: van buurt, naar wijk, naar stad. De activiteiten in het buurthuis waren voordat het in zelfbeheer kwam in de meeste gevallen vooral gericht op de buurt. Nu vrijwilligers zelf aan het roer staan, staan de buurthuizen veel meer open voor initiatiefnemers, vrijwilligers en bezoekers van buiten de buurt. In eerste instantie willen de buurthuizen een ontmoetingsplek zijn voor wijkbewoners, maar zeker niet uitsluitend. De accommodaties ontwikkelen zich ook richting een ontmoetingsplek in de wijk.

Redenen die gesprekspartners hiervoor aanvoeren zijn tweeledig. Ten eerste zijn er op een aantal plaatsen (Tilburg, Krommenie) buurthuizen in aangrenzende wijken gesloten. De activiteiten die daar plaats vonden, zoeken een nieuw onderkomen. De Pelikaan bijvoorbeeld heeft vier van deze activiteiten ‘in huis gehaald’, door actief af te stappen op deze groepen.

In de tweede plaats is er het financiële belang nieuwe huurders in huis te halen. In De Pelikaan bijvoorbeeld is het aantal commerciële huurders, die niet perse wijkgebonden werken, gestegen van vijftien in de begintijd van zelfbeheer (2008) naar ruim veertig nu (2013). Dat de actieradius zich verruimt, wordt in de Boomtak zichtbaar in de bezetting van het buurthuis. Doordeweeks overdag komen er vooral mensen uit de wijk. Op doordeweekse avonden vinden veelal cursussen plaats, die ook mensen van buiten de wijk trekt. In het weekend vinden specifieke activiteiten plaats, waar mensen uit de hele stad op af komen. In de Boomtak heeft een steeds grote groep bezoekers, dit genereert ook nieuwe vrijwilligers. *‘We zijn een wijkcentrum, maar wij profileren ons als in de Boomtak. Voor ons hoeft het niet per se wijkgebonden’* (bestuurslid).

Nieuwe activiteiten

Van de nieuwe typen activiteiten springen een aantal thema's in het oog: zorg in de wijk, energieprojecten, culturele activiteiten, 'eten' en 'diensten'.

Zorg in de wijk

We zien bijvoorbeeld initiatieven van seniorenmiddagen nieuwe stijl. Deze activiteiten spelen in op meer 'zorg in de wijk': ouderen dichtbij huis de mogelijkheid bieden actief te zijn, nu de grotendeels AWBZ gefinancierde dagbesteding wegvalt. In De Nieuwe Jutter wordt momenteel ervaring op gedaan met een ouderensoos, in In de Boomtak, De Pelikaan en Wijkhuis West zijn ideeën hierover in ontwikkeling. In Tilburg zoeken buurthuis In de Boomtak en de naastgelegen woonvoorziening voor ouderen met geheugenproblemen (De Herbergier) naar mogelijkheden om hierin gezamenlijk op te trekken. De contacten ontstaan langzaam en gaandeweg. Soms brengen bewoners een bezoekje aan het buurthuis tijdens een activiteit, of ze ontmoeten elkaar bij mooi weer in de gezamenlijke tuin.

Ook kunnen initiatieven of activiteiten uit hun jasje groeien of de voorkeur geven aan een ruimte elders.

Energieprojecten

In de Nieuwe Jutter is eind 2012 een energieproject ontstaan. Een aantal mensen uit Rivierenwijk en buurthuis De Nieuwe Jutter maakten zich zorgen over de almaar stijgende energiekosten. Met hun idee om het energiegebruik te verminderen - in het buurthuis en ook voor mensen uit de wijk - hebben zij deelgenomen aan de Rabobank ideeënwedstrijd het Samenspel. Daarmee hebben zij een startbedrag gewonnen, waarmee zij aan de slag konden. Op een startbijeenkomst, georganiseerd door de energiegroep van mensen uit Rivieren en Dichterswijk en rond buurthuis De Nieuwe Jutter, in samenwerking met Energie-U, en de gemeente, informeerden buurtbewoners elkaar hoe ze omgaan met energie en was er uitleg van deskundigen over energiebesparende maatregelen. Ook vertelde de corporatie hoe zij huurwoningen steeds energiezuiniger maken. Onlangs is een buurtbewoner geholpen met een lening om thuis een maatregel te kunnen nemen die energie in huis bespaart. De energiegroep gaat samen met bewoner het energiegebruik volgen, zodat *‘zowel de energiegroep als de buurtbewoner er wijzer van worden’*.

Door het energieproject zijn weer andere buurtbewoners betrokken geraakt bij het buurthuis, ook hoger opgeleiden. Dat verandert de inbreng in het buurthuis.

Wijkbedrijf Westrand is hierdoor geïnspireerd geraakt en gaat nu ook een energieproject starten. In Wijkhuis vertelt iemand: *‘Boven mij in de flat woont een Portugees gezin. Op een gegeven moment merkte ik dat ik de verwarming bijna niet meer hoefde aan te zetten omdat de buizen altijd warm waren. Toen ik eens langs ging bij mijn bovenburen kwam ik erachter dat zij 24 uur per dag de verwarming opstoken. Ik heb gezegd dat ze daar op moeten letten: ze betalen zo ontzettend veel energiekosten. Het zou heel mooi zijn als we bijvoorbeeld dat gezin bij het energieproject kunnen gaan betrekken. Mensen bewust maken van hun stookgedrag en dat zij fors kunnen besparen op energieverbruik.’*

Culturele activiteiten

In de buurthuizen vinden vaker culturele activiteiten plaats: muziek optredens, (foto)exposities, toneeluitvoeringen en musicals. Deze activiteiten trekken een ander publiek

'Afgelopen zomer was er een succesvolle reeks optredens van jong talent in een huiskamersfeer. Dertien talenten hebben een cd uitgebracht in het kader van het jaar 013. (Tilburg heeft als kengetal 013). Zij hebben opgetreden op het plein/tuin. Dit heeft ook een ander publiek in het buurthuis gebracht.'

In De Nieuwe Jutter vinden exposities plaats. Onlangs van een fotografe die portretten heeft gemaakt van buurtbewoners. Daarvan is ook een boekje verschenen.

In Wijkhuis west vond de jaarlijkse musical van de nabij gelegen basisschool plaats.

'Eten'

De mogelijkheden om samen te eten zijn in de buurthuizen steeds diverser geworden. In De Nieuwe Juttter is de 'eetfunctie' het meest divers. Wekelijks op vaste tijdstippen, Maar ook bij diverse feestelijke gelegenheden en jaarlijks terugkerende festiviteiten: de Juttermaaltijd, buurtmaaltijden, het eetcafé georganiseerd door de Sbwu (2x per week, voor haar eigen bewoners en een aantal buurtbewoners), ZZP-lunch, Iftar maaltijd en Pinkstermaaltijd, buurtbarbecue (jaarlijks) en de Wij-keuken. De Wij-keuken is een initiatief van een kleine groep buurtbewoners. Zij verzorgen voor vergaderingen, conferenties, cursussen of werkbezoeken hapjes en drankjes of lunches.

Elke laatste vrijdag van de maand kunnen ZZP-ers uit de wijk elkaar ontmoeten tijdens een lunch. De ZZP-lunch brengt een nieuwe groep buurtbewoners naar het buurthuis. Het begon met een groep van zes mensen, maar meer mensen haken aan. *'Het is een groep die hart krijgt voor dit centrum. Het werkt erkennend naar wat hier gebeurt. De Wij-keuken bijvoorbeeld krijgt veel complimenten. En in de wandelgangen hebben ze een woordje voor iedereen. Er ontstaan momenten van ontmoeting en contact, dat er anders niet was geweest. Het gebeurt nu gewoon.'* (buurtpastor)

In Wijkhuis West is een wijknlunch opgezet, bedoelt voor buurtbewoners. Dit blijkt niet veel buurtbewoners te trekken, maar wel groepen die afspreken om te komen eten. Bijvoorbeeld mensen die een activiteit hebben gedaan in het buurthuis of een groep gemeenteambtenaren. In de Boomtak kan van oudsher op maandag- en vrijdagavond gegeten worden, Vooral ouderen maken hiervan gebruik. Een poging om ook op de andere wekdagen een maaltijd te bieden heeft niet tot succes geleid. Een beginnend cateraar is vol goede moed begonnen, maar er bleek vooralsnog onvoldoende klandizie.

Feesten en partijen

Daarnaast valt op dat steeds meer feesten en partijen plaats vinden in de buurthuizen. Op grote schaal is dit niet toegestaan, maar we zien dat daarin gezocht wordt naar mogelijkheden. Bijvoorbeeld Marokkaanse bruiloften. Deze mensen willen graag een accommodatie waar ze zelf alles kunnen verzorgen en eten kunnen meebrengen. Of vrijwilligers / trouwe bezoekers aan het buurthuis die hun verjaardag of ..jarig huwelijksfeest willen vieren en te krap behuisd zijn. Hierin ziet de reguliere horeca nauwelijks concurrentie en veroorzaakt daarom geen problemen.

In de Boomtak is samenwerking ontstaan met een groep mensen die activiteiten onderneemt onder de naam Social Energy. Op hun website verwoorden zij hun doelstelling als volgt: *'De Stichting Social Energy heeft ten doel een positieve bijdrage te leveren aan het leven van mensen door mensen met elkaar in verbinding te brengen zodat er een basis ontstaat waarin mensen elkaar zullen opzoeken om elkaar te helpen, te ondersteunen en van elkaar te leren en verder alles dat met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.'* Activiteiten die nu In de Boomtak plaatsvinden zijn het repair café en PC restart. In de Boomtak heeft een dienst-voor-dienst contract gesloten: *'zij maken gebruik van onze ruimte, zij maken voor ons een website en denken mee over hoe wij energie kunnen besparen'*.

Eigen initiatieven

Een ouder echtpaar komt binnen, om even te *buurten*. Ze zijn ook barvrijwilliger. Ze schuiven aan bij de biljarters en spelen even later een potje dart. *‘Dat dartbord hangt er al een hele tijd. Sinds kort wordt het ook echt gebruikt. We hebben er nu een mat voor gelegd en nieuwe pijlen gekocht. We hebben er wat tafels voor aan de kant moeten schuiven.’* (In de Boomtak)

Ontmoetingen

Buuthuizen zijn van oudsher plekken die de gelegenheid bieden om elkaar te ontmoeten. Daarin is niets veranderd, ook buurthuizen in zelfbeheer hebben in eerste instantie de ambitie om een plek te zijn waar mensen elkaar kunnen ontmoeten (zie ook H.3). Wat opvalt wanneer we kijken naar welke ontmoetingen daadwerkelijk plaatsvinden is dat naast de ontmoeting met gelijkgestemden (*bonding*) ook de (onverwachte) ontmoeting met anderen (*bridging*⁶) ontstaat. We zien doordat de activiteiten die plaats vinden in de buurthuizen meer divers van karakter worden, ook ruimte ontstaat voor ‘nieuwe verbindingen’. Mensen met uiteenlopende achtergronden die betrokken raken bij het buurthuis, door er een activiteit te organiseren of als bezoeker, ontmoeten elkaar. Het buurthuis als katalysator voor nieuwe verbindingen. Een paar voorbeelden ter illustratie.

In de Nieuwe Jutter is een groep mensen die elkaar hebben leren kennen in het buurthuis een koor gestart. Zij bleken graag te zingen en hebben het Jutterkoor in het leven geroepen.

In Wijkhuis West vindt een cursus voor inburgeraars plaats. *‘Laatst raakte ik hier aan de praat met een cursist, hij moest een werkstuk maken en vroeg of ik hem er mee wilde helpen. Dat heb ik gedaan, dat was hartstikke leuk. Intussen is deze man zo enthousiast geraakt, dat hij na de inburgering hier vrijwilligerswerk wil komen doen.’* (voorzitter bestuur)

Een Pakistaanse vrouw bezoekt elke vrijdagmiddag in De Pelikaan de ontmoetingsmiddag voor buitenlandse vrouwen. *‘Dit vind ik erg fijn, hier ontmoet ik andere vrouwen en praten we over allerlei zaken. Ik vind hier gezelschap, zeker nu de kinderen volwassen zijn. Deze activiteit dreigt nu te stoppen, omdat de ruimte niet langer gehuurd kan worden. Ik kan nu naar [een nabijgelegen dorp], waar nog wel een ontmoetingsmiddag is. Maar dat is te ver. Ik kan niet fietsen. En de bus is te duur geworden.’* (bezoekster/vrijwilligster De Pelikaan - Krommenie)

‘Een buurtcentrum moet er gewoon zijn. Het is belangrijk, zodat mensen betaalbare cursussen kunnen volgen en het heeft een sociale functie. Je ontmoet hier mensen, mensen ontmoeten elkaar. Van alles mag hier gebeuren. Dat het heel divers is, is belangrijk. Er is hier voor iedereen wat. Mensen komen hier veel door mond-tot-mond reclame. Iedereen moet hier de kans krijgen, het moet betaalbaar zijn voor iedereen, om zich te ontwikkelen en de dingen te doe die hij leuk vindt. Er komen nu steeds meer mensen vanuit verschillende achtergronden in huis’ (Gastvrouw De Pelikaan - Krommenie)

In Wijkhuis West ontmoeten een Turkse jongen (20+) en een Hollandse vrouw (60+) elkaar aan stamtafel. Ze raken in gesprek over een nieuwe mobiele telefoon die Annie wil aanschaffen. Hij laat zijn allernieuwste Samsung Galaxy s4 zien. Je kan er alles mee, zelfs scrollen met je ogen. Heeft hij zelf gemaakt, de onderdelen heeft hij in China besteld. Ze vindt het mooi zo’n toestel, maar kan er niet mee overweg. Als hij haar even laat proberen, blijkt een touchscreen lastig met acrylnagels. Ze wil er gewoon een met knopjes, zodat ze kan bellen en sms-en. *‘Jij moet een hele eenvoudige kopen en helemaal geen touchscreen.’* De kijkshopfolder komt op tafel en ze bekijken samen de aanbiedingen. Voor een paar tientjes heb je al een mooi toestel. Die gaat ze kopen.

‘Gemeentemensen die hier werken in de buitendienst, komen tegenwoordig koffiedrinken. Met deze mensen is leuk contact ontstaan. Doordat we ze nu persoonlijk kennen, is het ook makkelijk om ze aan te spreken een keer even iets voor ons te doen. Zoals oud vuil ophalen bij een bewoner die daar zelf niet toe in de gelegenheid is’. (Wijkhuis West)

6 De termen *bonding* en *bridging* zijn ontleent aan Putnam (2000).

Ontmoeting uitlokken

We hebben gezien dat het initiatief voor nieuwe activiteiten soms ‘vanzelf’ ontstaat, maar ook dat het bestuur of de beheerder initiatief neemt. In Wijkhuis West bijvoorbeeld kiest het bestuur ervoor om in eerste instantie ook zelf initiatieven te nemen om te laten zien dat er wat gebeurt in het Wijkhuis. De ervaring is dat bewoners in de wijk niet veel binding ervaren, waardoor ze makkelijk uit zichzelf naar het wijkhuis komen. Ze willen daarmee ontmoeting uitlokken. *‘We hebben veel aandacht voor het proberen het wijkhuis een plek te laten zijn, waar ontmoeting kan plaats vinden. Mensen uit de wijk zijn niet heel geneigd om uit zichzelf het wijkhuis op te zoeken, als ze er al niet bekend mee zijn of er al langere tijd komen. Op twee manieren proberen wij hier aan te werken. Door activiteiten of diensten (zoals boodschappen- en klussendienst) aan te bieden proberen we mensen bekend te maken met het buurthuis en binnen te krijgen. Daarnaast starten we binnenkort met een project, betaald door de gemeente om in kleine buurten in contact te komen met mensen om zich in de eerste plaats in te zetten voor de openbare ruimte. Het onderhoudsbudget van de gemeente gaat de komende jaren flink omlaag. Dat betekent dat meer een beroep wordt gedaan op bewoners. Mensen uit de wijk worden ‘opgeleid’ om het gesprek aan te gaan met andere wijkbewoners. De aanleiding is om mensen te verleiden zich in te zetten voor het openbaar groen, we hopen dat er groepjes ontstaan. Misschien dat deze groepjes mensen ook andere activiteiten met elkaar gaan ondernemen. We willen dat deze mensen gaan meedoen, met elkaar in contact komen’.*(bestuurslid)

Ook De Pelikaan zet nadrukkelijk in op het zelf ontwikkelen van nieuwe activiteiten. Een bestuurslid houdt zich daarmee bezig net als de beheerder.

5.2 *Betekenis en waarden*

We willen in dit onderzoek zoveel mogelijk trouw zijn aan wat we hebben genoemd ‘het perspectief van het alledaagse’. We zijn vanuit dat perspectief verschillende betekenissen en waarden op het spoor gekomen. Het laat zien wat betrokken zijn bij een buurthuis in zelfbeheer betekent voor mensen en welke waarde(n) dat voor hen vertegenwoordigt.

Iets doen

De mensen die in het buurthuis komen willen bezig zijn en vinden het prettig structuur in hun week te hebben. Mensen komen in het buurthuis om iets te doen.

Mevrouw (72) komt al geruime tijd in De Pelikaan. Ze heeft tijdens haar werkzame leven lange tijd hard en veel gewerkt. Ze was hoofd caissière bij een lokale supermarkt. Nadat ze met de VUT ging dacht ze: *‘ik ga eens een jaartje helemaal niks doen. Ik vond het vreselijk. Ik dacht ik vind breien leuk, en haken. Maar als je om tien uur ’s ochtends al twee uur hebt zitten breien duurt de dag nog lang hoor. Ik reed in die tijd langs de Pelikaan en zag dat ze vrijwilligers zochten. Zo ben ik zo’n 10 jaar geleden begonnen, als barvrijwilligster’.* Ze werkt nu tijdelijk niet. Ze heeft last van depressies nu haar een aantal persoonlijke moeilijkheden treffen. Ze komt wel even langs om ‘een bakkie te doen’. Ze hoopt snel weer aan de slag te kunnen.

Meneer (50+) wilde na zijn werk bij een bank (hij heeft moeten vertrekken na een reorganisatie en is nu financieel onafhankelijk) vrijwilligerswerk gaan doen. *‘Ik ben hier als gastheer begonnen. Toen degene die de huren bijhield ermee stopte, heb ik het overgenomen. Ik houd me nu bezig met huurderregistratie en houdt het adressenbestand bij. Dat was een zootje, dat heb ik helemaal opgeschoond. Ik kwam hier eigenlijk nooit. Via mijn vrouw wist ik wel van het bestaan van het buurtcentrum. De sfeer is hier goed. Ik heb goed contact met de andere vrijwilligers. Ik val nog wel eens in als gastheer. Dat vind ik ook belangrijk, omdat dit administratieve werk toch wel erg op jezelf is’.*

Mevrouw (barvrijwilligster) woont sinds ze elf is in deze buurt. Ze woont al sinds ze getrouwd is met haar man (die nu aan het biljarten is, dat doet hij hier al jaren) in dezelfde woning. *‘Mijn kinderen kwamen toentertijd al in het buurthuis. Ik ben vijf jaar geleden erg ziek geweest, maar ben*

nu weer helemaal opgeknapt. Tot ik ziek werd, heb ik twee dagen in de week gewerkt, maar sindsdien ben ik thuis. Toen ik weer beter was wilde ik iets gaan doen, want thuiszitten, dat vind ik niks. Sinds september vorig jaar ben ik twee middagen per week in het buurthuis te vinden. Koffie en thee schenken, een enkel biertje tappen, beetje kletsen. Ik vind het leuk hoor'.

Mevrouw (rond de dertig) woont in een flat naast het buurthuis. *'Ik ging hier wel eens een biertje drinken. Ik zag dat ze vrijwilligers zochten. Ik organiseer nu sinds een jaar een knutselmiddag voor de kinderen. Daar komen telkens tussen de 15 en 20 kinderen op af die tussen de vier en acht jaar oud zijn. Eerst deed ik het samen met iemand, maar nu alleen. Soms komen stagiaires mij helpen. Ik vind het geweldig om te doen. Zelf heb ik geen kinderen, nee, helaas niet. Ik moet nu vijftig cent entree vragen, omdat er geen subsidie meer is. Ik erger me aan het vuil in de buurt. Ik wil dat het wat vrolijker is hier. Ik heb meegewerkt aan de tegeltjes die beschilderd zijn door buurtbewoners en de kinderen en nu aan de gevel zijn gehangen. Die met de regenboog is van mij'.* Bij een later bezoek blijkt dat deze vrouw niet meer in het buurthuis komt. Haar moeder is onlangs overleden en daar heeft ze het moeilijk mee.

Een barvrijwilliger vindt *'het leuk om iets voor de maatschappij te doen. Het is heel belangrijk om het buurthuis open te houden want zonder vrijwilligers lukt dat niet, dus wil ik daar graag mijn steentje aan bijdragen. Het is leuk om de mensen te zien genieten, het is met geen goud te betalen om een glimlach op de gezichten van de mensen te zien'.* Hij is nog niet zo heel lang vrijwilliger, maar is sinds kort zelfs een paar uur minder gaan werken, om meer vrijwilligerswerk te kunnen doen.

Eigenwaarde, je nuttig voelen, erkenning, 'ik doe er toe'

Het 'iets doen' staat soms, maar vaak ook niet op zichzelf. Mensen hebben daar het gevoel nuttig zijn, ontlenen eigenwaarde aan de waardering die ze krijgen voor wat ze doen.

Ruim voor 16u komt een vrouw binnen en gaat zitten wachten met een kop koffie. Ze komt voor de eerste keer helpen als vrijwilligster bij het eetcafé. Tafels klaar zetten en eten opdienen. Via de voorzitter is ze hier terecht gekomen. *'Ik woon niet in de buurt zelf, maar wel vlakbij. Ik moest er om vier uur zijn, maar ik ben maar liever op tijd. [De jongen van het eetcafé (cateraar) laat op zich wachten en ze wordt een beetje ongeduldig. Ze gaat een sigaretje roken in het rokershok].* Even later: *'ik kreeg vier jaar geleden een burn-out, en twee jaar terug nog een. Ik ben nu afgekeurd en kan niet meer werken. Ik vind dat vreselijk, ik wil zo niet afhankelijk zijn. Ik werkte de tien jaar daarvoor als supervisor bij een call centre. Keihard gewerkt. Maar het ging niet meer. Nu gaat het weer wat beter. Ik ben naar de vrijwilligerscentrale gestapt om te kijken wat ik wel zou kunnen doen. Zo ben ik bij een kringloopwinkel terecht gekomen. En nu hier. Ik kom maar eens kijken. Ik heb ook bij een sociaal eethuis gewerkt. Dat vond ik leuk.'*

In Wijkhuis West ontmoet ik een vrouw, ze was huismeester bij een woningcorporatie. Na de fusie van twee corporaties heeft zij geen baan meer. *'Thuiszitten vind ik helemaal niks. Ik ben sinds kort twee tot drie dagen aan het werk als klusjesvrouw in het wijkhuis. Maar veel heb ik nog niet te doen. Als het weer het toelaat ga ik straks aan de slag met de wijktuin die aan de zijkant van het wijkhuis ligt. Die maak ik dan in orde zodat deze in het voorjaar in gebruik kan worden genomen. Ondertussen solliciteren, maar ik krijg alleen maar afwijzingen. Over een jaar moet ik de bijstand in, en dat wil ik echt niet'.*

De beheerster in De Pelikaan: *'Mensen moeten zich hier welkom voelen, daar hebben de gastvrouwen een belangrijke rol in. Ik zeg ze ook altijd schroom niet om iets honderd keer te vragen. Ik zal het ze altijd weer opnieuw uitleggen. Ik waardeer ze om wat ze brengen, aan kennis hebben. Ook als je zeventig bent. Je hoort erbij, je mag er zijn. Elkaar respecteren waarderen, iedereen heeft kwaliteiten, daar gaat het om. Bijvoorbeeld hapjes maken, daar is een van de gastvrouwen heel bedreven in. Ik zie dat zij groeit door de waardering die ze daarvoor krijgt'.*

Zorgen voor elkaar

Het zit 'm vaak ook in kleine, ogenschijnlijk alledaagse handelingen. Zoals de barvrijwilligster die weet dat een van de dames van de gymclub jarig is en ze straks met z'n allen nog even blijven koffiedrinken. *'Ik schuif alvast wat tafels bij elkaar zodat ze straks lekker samen kunnen zitten'*.

Op verhaal komen

De gesprekken in de centrale ontmoetingsruimte van de buurthuizen zijn doorgaans gemoedelijk, er wordt 'gekeuveld'. Maar ook levendig en enthousiast, er wordt veel gelachen. De gesprekken gaan over kwaaltjes, hoe is het met je moeder, het weer - wat koud! Bij een kop koffie praten twee vrouwen bij, over hoe het nu gaat (een van de twee blijkt ziek). In de gesprekken die mensen met elkaar voeren, maar ook in gesprekken die ik zelf heb met mensen, merk ik het genieten (plezier, maar ook een luisterend oor vinden) van 'elkaar verhalen vertellen'. Over waar ze mee bezig zijn, waar ze zich zorgen over maken, wat ze daarnet hebben meegemaakt. Vormen van alledaags sociaal verkeer, dat hier een plek krijgt.

Andere betekenissen die we op het spoor zijn gekomen, hebben te maken met gezien worden en een (veilige) plek hebben. Mensen hechten eraan van betekenis te zijn voor de ander. Ze willen elkaar kennen en het gevoel hebben ergens bij te horen. Het heeft ook te maken met zin(geving): *'als het buurthuis er niet zou zijn, zouden mensen een hoop leegte ervaren'*. Mensen willen zich thuisvoelen: *'een plek waar je mag zijn wie je bent en waar je gezien wordt'*, maar ook: *'Waarom ik graag hier kom? Ik heb veel aan mijn hoofd en hier is het veilig.'*

Een plek waar de vrijwilliger zichzelf kwijt kan. *'De afgelopen periode ben ik nogal in beslag genomen door het werk hier. De ene dag even dit, de andere dag even dat. Ik verloor het zich op dat bijvoorbeeld thuis ook belangrijk voor mij is. Daar nam ik de tijd niet voor. Nu heb ik de vaste bardienst opgezegd. Dat is ook eigenlijk niks voor mij. Ik ga ondertussen allerlei andere dingen doen, waardoor sommige mensen vinden dat ik niet genoeg achter de bar sta. Ik kan me beter op andere manieren inzetten. De beheergroep heeft binnenkort een eigen laptop. Dan ga ik hier werk doen, dat ik anders thuis zou gaan doen. Dat vind ik ook wel prettig.'*

5.3 *Ondernemerschap*

Het derde 'type' opbrengst gaat over het zich ontwikkelende ondernemerschap. De betrokkenen bij de buurthuizen in zelfbeheer zien zich genoodzaakt om ondernemender te zijn omdat zij zelf inkomsten moeten verwerven. Dit lukt in de meeste gevallen steeds beter, hoewel juist hierover veel zorgen zijn (zie ook H.4) en de buurthuizen met tegenslagen geconfronteerd worden. Wat we ook zien is dat het (zelf)organiserend vermogen toeneemt. Betaalde krachten of vrijwilligers: mensen die zich inzetten voor het buurthuis zijn elk op hun eigen manier 'sociaal ondernemers'. *'Sociaal ondernemen betekent niet langer uitsluitend denken vanuit subsidies, maar het inzetten van de kracht van mensen mogelijk maken.'*

Waar het bij de vorige twee thema's (activiteiten en ontmoeting en betekenissen en waarden) vaak niet duidelijk was in hoeverre de situatie van zelfbeheer daaraan heeft bijgedragen, van wat gebeurt in de buurthuizen rondom dit thema kunnen we stellen dat dit wel grotendeels is toe te schrijven aan de situatie van zelfbeheer.

Van participeren naar ondernemen

We zien een beweging waarbij mensen niet langer alleen maar meedoen of vrijwilliger zijn bij een instelling, maar ook steeds meer zelf ondernemen. Niet alleen meer 'consumeren', maar ook 'produceren' en zelf doen.

We zien dit bijvoorbeeld bij de biljartvereniging in In de Boomtak. Zij zijn sinds kort niet langer huurder, maar eigenaar van de biljarttafels en daarmee ook verantwoordelijk voor het onderhoud en de verwarming ervan. Daarvoor hebben ze een aparte meter die bijhoudt wat de tafels verbruiken. Dat betalen ze dan aan In de Boomtak. Leden van de biljartclub betalen jaarlijks contributie. En als anderen dan de leden van de biljartclub willen spelen dan moeten zij geld in de klok doen en kunnen ze spelen gedurende de periode waarvoor zij betalen. Dit zijn inkomsten voor de

biljartclub. Ze vinden het wel prettig dat ze nu zelf verantwoordelijk zijn, maar dat betekent ook dat ze zelf het nieuwe laken moeten betalen. Voorheen hadden ze aan de welzijnsorganisatie de Twern, of toen in de Boomtak in zelfbeheer kwam, aan het stichtingsbestuur, gevraagd om een nieuw laken, nu moeten ze het zelf regelen. *'Ja, dat is wel even een bedrag. We denken er ook over na of we de contributie niet met een tientje per jaar kunnen verhogen. Ook hebben we sponsoring gezocht, dat is gelukt.'*

Enkele jaren eerder zagen we een dergelijke ontwikkeling rondom de biljarters in De Nieuwe Jutter. Ook zij kwamen in de situatie dat ze zelf moesten gaan zorgen voor hun biljart en alles wat daarbij komt kijken.

Het ondernemen is er ook op gericht om nieuwe inkomsten te verwerven. Een voorbeeld: in de gezamenlijke nieuwe tuin die buurthuis in de Boomtak deelt met de woonvoorzieningen voor (dementerende) ouderen kunnen geïnteresseerden (wijkbewoners, bezoekers, vrijwilligers) een stoeptegels sponsoren. Voor vijf euro ben je eigenaar van een tegel en draag je bij aan de aanleg van het terras. Behoorlijk wat mensen hebben op deze manier bijgedragen. De namen van alle mensen die een tegel sponsoren, staan ingelijst voor het raam.

Wijkhuis West heeft een kledingcontainer geplaatst bij de ingang. Daar kunnen mensen gebruikte kleding kwijt. Voor de kleding ontvangt het wijkhuis een kleine vergoeding van de organisatie die ervoor zorgt dat deze kleding een nieuwe bestemming krijgt. Maar: *'onlangs was er een wijk-schouw van de gemeente. Een ambtenaar constateerde dat deze bak daar niet mag staan. Er is geen vergunning voor. Dus nu moet de bak weg'*.

Zelforganiserend vermogen neemt toe

Het eigenaarschap in termen van zeggenschap maakt dat vrijwilligers zich steeds meer verantwoordelijk voelen. Ze ervaren ook steeds vaker de ruimte om zelf initiatief te nemen. Zoals de barvrijwilliger die liever nog een extra rondje omzet, dan de exacte sluitingstijd aan te houden. Of de vrijwilligers die samen steeds vaker de catering verzorgen voor groepen die het buurthuis bezoeken.

Gezamenlijk verantwoordelijkheid dragen

De verantwoordelijkheid voor de exploitatie, beheer en dagelijkse gang van zaken ligt overwegend bij de vrijwilligers. Hierin is het regelmatig zoeken naar een balans. Hoewel sommige vrijwilligers in eerste instantie niet zoveel verschil ervaren met de tijd waarin zij als vrijwilliger voor de welzijnsorganisatie werkzaam waren (Wijkbedrijf Westrand, De Pelikaan), realiseren zij zich even later dat het toch anders is. *'Als gastvrouw moet je nu wel je BHV halen'*. En zijn de vrijwilligers zelf verantwoordelijk voor het openen en sluiten. *'De avonden draai ik niet. Dat vind ik een te grote verantwoordelijkheid in mijn eentje. En dan ook nog afsluiten'*.

Ook spelen hier dilemma's: de betaalde beheerder die zich afvraagt hoeveel verantwoordelijkheid je mag verlangen van vrijwilligers (De Pelikaan). Of vrijwilligers die zoeken naar wie verantwoordelijk is voor voldoende wisselgeld in de kas (In de Boomtak).

Een van de bestuursleden zegt: *'Dit gebouw is voor iedereen. De vaste gebruikers mogen ook verantwoordelijkheid nemen.'* Daarin klinkt het verlangen door de verantwoordelijkheid ook echt samen te dragen. Daarin is het steeds een zoeken, dit heeft tijd nodig, zeker voor deelnemers die al lange tijd bij het buurthuis betrokken zijn.

5.4 *Worstelingen*

We zien in de buurthuizen in zelfbeheer veel nieuw elan en mooie ontwikkelingen. Tegelijkertijd gaat dit niet zonder dat dit ook worstelingen met zich mee brengt. We hebben in het voorafgaande al wat voorbeelden voorbij zien komen. De worstelingen hebben te maken met het zich ontwikkelen van een nieuw speelveld. Omdat betrokken partijen (vrijwilligers, gemeente, welzijnsorganisatie, ondernemers) zoeken naar nieuwe verhoudingen en zich voor opgaven gesteld zien waarmee zij nog niet eerder te maken kregen. Bewoners die verantwoordelijk worden voor zaken die voorheen vóór ze geregeld werden. De verantwoordelijkheid voor de inkomsten en uitgaven is

daarvan een van de in het oog springende voorbeelden. Daarbij zijn een aantal dilemma's aan de orde. Bijvoorbeeld: hoe kun je ondernemen met vrijwilligers?

Ondernemen en sociale projecten realiseren wordt door sommigen als twee gescheiden werelden ervaren: *'je kan pas sociale activiteiten ondernemen als je wat geld hebt verdient, dan kan je de winst teruggeven aan sociale projecten in de wijk'*. Tegelijkertijd zien we ook dat betrokkenen zoekende zijn de sociale doelstellingen op een zakelijke manier te bereiken. Of omgekeerd: te ondernemen op een sociale manier.

Maar ook zien we dat ideeën en initiatieven aanlopen tegen wet- en regelgeving. Initiatieven hebben te maken met een gemeente die moeilijk kan loslaten of juist te veel loslaat. De veranderende verhoudingen tussen bewoners en instanties gaat niet altijd vanzelf.

Maar ook:

Is een buurthuis wel nodig? We willen ontmoeten, verbinden en samenwerken. Hoe kunnen we eenzaamheid bestrijden en beter inspelen op de behoefte aan zorg?

Vertrouwen winnen, hoe doe je dat?

Concurrentie

'Het bewonersplatform (officieel overlegorgaan van de gemeente) ziet ons als concurrenten. Dat is jammer, we zouden juist samen moeten optrekken.'

Samenvattend kunnen we drie categorieën van worstelingen onderscheiden. Ten eerste hebben de worstelingen te maken met de grenzen van 'het systeem', zoals regelgeving en de manier waarop werkprocessen van de overheid zijn ingericht. Daarnaast zien we worstelingen die te maken hebben met de veranderende verhouding tussen de welzijnsorganisaties en de vrijwilligers / initiatiefnemers. Een derde type worsteling dat we kunnen onderscheiden heeft te maken met onderlinge verhoudingen tussen vrijwilligers.

Dragende krachten in De Nieuwe Jutter geven hier een belangwekkende aanvulling op. Ingegeven door de beleving dat de reële situatie op de Utrechtse locatie inmiddels door de eigen ontwikkeling rijker maar ook complexer en spanningsvoller geworden is, zoekt deze groep nadrukkelijk naar een weergave van haar eigen worsteling met intern gegroeide fricties. Dat beantwoordt aan een groot gevoel van transparant en waarachtig willen zijn, en trouw aan de realiteit. Niets hoeft per sé mooier eruit te komen zien dan het is. Illustratief voor wat hier bedoeld wordt is onderstaand praktijkverhaal.

Worstelen met tegenstellingen

Vaak is het bijzonder mooi wat wij met elkaar bereiken. Maar soms is het heel moeilijk in het werk. Lukt er van alles niet. Lopen mensen tegen elkaar op. Breken ze elkaar af. Doen ze elkaar pijn, en mij ook. Mensen roepen dan ellendige dingen tegen elkaar. En ook bij mij komen sommigen hun hart luchten. Dit vind ik erg moeilijk te verdragen, als het onredelijk klinkt. Dit is nog vervelender, als ik degenen ken die op de korrel genomen worden en als ik dan het gevoel krijg dat er aan hen geen recht wordt gedaan. Laatst vernam ik het ongeveer in deze woorden: "Als wij de Jutter willen openhouden zullen er 2 personen moeten verdwijnen. Deze 2 juttten de hele boel op, dreigen mensen met opgeheven stoelen, verheffen stem en er zijn gasten die bij hen niet eens meer mogen komen eten... Dit is te gek voor woorden. Daarbij hoorde ik ook dat als deze mensen blijven er een aantal mensen hun sleutels inleveren. Ik weet dat je net zoals ik een hekel hebt aan vooroordelen en geroddel, maar lieve Titus dit is niet de eerste keer dat er problemen zijn met hun. Deze 2 mensen verzieken de zoi, en echt Titus, neem van mij aan, als anderen hun sleutel inleveren kan je beter een lucifer onder de Jutter steken, dat heeft hetzelfde effect, dan zijn we ons clubhuis kwijt. Vrijwilligers heeft iedereen nodig, maar niet op deze manier met deze heetgebakerde mensen die alleen maar lopen te kloten en doen alsof hun alleen het voor het zeggen hebben. Ik mag me er eigenlijk niet mee bemoeien, maar ik kan er echt niet tegen als al het werk teniet wordt gedaan door mensen die denken dat de wereld van hun is, grote bekken, ruzie maken, en denken dat zij alles beter weten. We zijn niet meer en niets minder, maar dat kan je deze mensen niet wijs maken. Ben echt woest dat nu goede mensen de Jutter willen verlaten, omdat er 2 dictators lopen die denken dat de Jutter van hun is!"

Zo komt het gemopper soms op me toe. Ik heb de vrouw die mij dit zo vertelde gehoord en bedankt voor haar grote zorg en betrokkenheid die ik achter haar woorden waarneem. En tegelijk op mijn wijze vertelt dat er via de officiële wegen, via bestuur en beheergroep, iets gedaan wordt met haar klacht. Maar het is wel moeilijk. Je moet eerst de felheid en agressie die je over je heen krijgt zien te overleven. Soms lukt dat niet.

Met betrekking tot de worstelingen rond de onderlinge verhoudingen tussen vrijwilligers zijn er in de Nieuwe Jutter intensieve ervaringen opgedaan. Dat blijkt eens te meer uit dit verhaal. In het kader van de verdiepingsslag van dit onderzoek op deze locatie gaan we daar nu nader op in. In het vierde en vijfde jaar van haar bestaan zijn deze onderlinge spanningen opmerkelijk aan het licht gekomen. In de eerste jaren leken de verhoudingen kalmer. Daarna heeft er groei plaatsgehad: nieuwe activiteiten, nieuwe vrijwilligers. Sindsdien ontstond er meer frictie en spanning tussen diverse deelnemers. Wat de oorzaak daarvan is is niet eenduidig. Zou de oorspronkelijke groep initiatiefnemers, die in de eerste jaren zoveel van elkaar heeft willen en kunnen slikken, dat na de eerste euforie moeilijker kunnen opbrengen? Zou het kunnen dat sommige deelnemers van het eerste uur zich bedreigd voelden in hun positie door de komst van nieuwe vrijwilligers en initiatiefnemers, die op zichzelf telkens heel erg welkom waren? Hun komst leverde immers vaak na verloop van tijd spanning op.

En er komt nog veel meer achter vandaan: bij reeds ontstane ruzies en conflicten, zoals in bovenbeschreven verhaal, komen talloze vragen en twijfels op bij de buurtpastor, bestuursleden en sommige vrijwilligers: "Je bent aan het zoeken wat je kunt doen...Hoe moeten we al deze spanningen en fricties hanteren? Wat moet je? Wat kun je? Het roept zoveel emoties op: verdriet, onmacht... En pijn? Kan jij, kan ik er bij blijven? Kunnen wij geraakt blijven? Zijn we er van weg gelopen? Hadden we iets kunnen voorkomen? Wanneer is het te moeilijk? En delen we de dilemma's met elkaar? En zelfs als we alles goed en wijs aangepakt hadden, had dat echt verschil gemaakt?"

Al het mooie en waardevolle wat gegroeid is, is niet los verkrijgbaar: aan alles kleeft ook moeite en pijn van het met elkaar samenwerken. Hiermee te dealen is een opgave voor iedereen. Soms lukt dat beter, en andere momenten blijkt dat helaas erg moeilijk.

5.5 *Reflectie op resultaten en betekenissen*

De (onderzoeks)focus op het alledaagse en daarmee ook *betekenissen* aan het licht laten komen, heeft een beeld opgeleverd van wat de buurthuizen in zelfbeheer opleveren en welke betekenissen betrokkenen toekennen. De bevindingen in dit hoofdstuk laten in de eerste plaats zien dat beoogde doelstellingen en ervaren betekenissen deels goed samenvallen. Ontmoeting en binding, (persoonlijke) ontwikkeling en ruimte voor eigen initiatief is ook wat betrokkenen ervaren. Wat in de tweede plaats opvalt, is dat de betekenissen vooral gaan over ‘persoonlijk welbevinden’. Misschien moeten we deze betekenissen begrijpen als de *waarden* die de doelstellingen met elkaar verbindt. Er als het ware de voedingsbodem voor zijn. Het brengt elementen naar voren die vanuit een institutioneel perspectief niet vaak in beeld zijn. Zoals het belang van je ergens thuis voelen en op verhaal kunnen komen. Je nuttig voelen en onder de mensen zijn. Iets leren of een ander ergens mee helpen of geholpen worden zonder dat het (veel) geld kost. Maar ook plezier en zin hebben! Zin in de dag, in het leven, plezier in het samen iets voor elkaar te krijgen.

In hoeverre deze resultaten direct te relateren zijn aan zelfbeheer is niet altijd even duidelijk. Wel hebben we een nieuw type activiteiten zien ontstaan (bijvoorbeeld rondom energie, cultuur en zorg), andere manieren van deelnemen zien ontwikkelen (zoals van consumeren naar produceren) en daarmee ondernemerschap tot ontwikkeling zien komen. Daarbij is het belang van de plek waar deze ontwikkelingen samenkomen, niet te onderschatten.

Wat nodig is voor de verduurzaming van deze resultaten, daarover gaat het volgende hoofdstuk.

6 *Benodigde kwaliteiten voor zelfbeheer*

De vraag die centraal stond in dit onderzoek is ‘wat maakt zelfinitiatief mogelijk?’ Wat maakt dat het lukt, wat blijkt nodig en welke factoren zijn van invloed op het proces? We hebben ons deze vragen gesteld tijdens het volgen van vier buurthuizen in zelfbeheer. We noemden deze plekken al eerder broedplaatsen van zelfinitiatief.

We zijn vier jaar geleden op zoek gegaan naar receptuur. Niet te verwarren met een recept. Een recept voor een succesvol buurthuis in zelfbeheer is niet te geven, concludeerden wij al eerder (Huygen, 2011). Receptuur omvat een ruimere opvatting van de ingrediënten en hoe iets te bereiden. Om de metafoor door te trekken: een lekker brood bijvoorbeeld, heeft goede ingrediënten nodig in de juiste verhouding, een zekere bereidingswijze en manier van opdienen en bewaren. Maar dat wil niet zeggen dat er niet vele manieren zijn om tot een lekker brood te komen en dat dat brood altijd precies hetzelfde smaakt. Het is mogelijk om allerlei soorten lekker brood te maken, met verschillende ingrediënten en verschillende bereidingswijze.

De metafoor van receptuur inspireert ons om op deze manier naar zelfinitiatief rondom buurthuizen in zelfbeheer te kijken. Aan de hand van wat we op deze plekken gezien en gehoord hebben, krijgen we langzaamaan zicht op hoe het proces van het opzetten en ontwikkelen van een buurthuis in zelfbeheer verloopt. En welke elementen daarin van belang zijn. We zijn erachter gekomen dat dit niet altijd makkelijk te verwoorden is. Dat heeft er mee te maken dat een aantal traditionele categorieën of benamingen niet langer volstaan. Ze doen niet langer recht aan hoe de werkelijkheid zich laat zien. Een in het oog springend voorbeeld is het schematische onderscheid tussen professional en vrijwilliger. Deze typering is niet langer afdoende om de betrokkenen bij een buurthuis in zelfbeheer te onderscheiden. We introduceerden al eerder de term *deelnemer*. Deze term laat meer ruimte aan de aard van de inbreng van een persoon dan wanneer hij op voorhand wordt gekwalificeerd als professional of vrijwilliger.

In dit laatste hoofdstuk doen wij een poging om vanuit het perspectief van *benodigde kwaliteiten* te benoemen wat zelfinitiatief mogelijk maakt. Deze kwaliteiten nemen verschillende gedaantes aan en ze zijn niet op voorhand toe te schrijven aan een persoon of organisatie. Het gaat erom, wil een initiatief kans van slagen maken, dat alle benodigde kwaliteiten ingevuld worden. Op welke manier en door wie deze kwaliteiten worden ingevuld of ontwikkeld, is afhankelijk van de eigenheid van de locatie. Deze eigenheid bestaat uit de combinatie van de ligging, de ontstaansgeschiedenis, de bevolkingssamenstelling van de wijk, bedrijvigheid in de buurt, de betrokkenheid van de gemeente en maatschappelijke organisaties. Deze set van kwaliteiten moet niet opgevat worden als een blauwdruk. Wel is het behulpzaam bij het maken van afwegingen waar inzet nodig is voor het realiseren van een levensvatbare plek voor ontmoeting, waar ruimte is voor iedereen die iets wil ondernemen of ergens aan wil deelnemen. We hebben gezien dat dit kan bijvoorbeeld door samen te eten, iets te (laten) repareren, muziek te maken, iets te leren, te bewegen, te ontspannen, te zorgen, nieuwe ideeën te vormen om energieverbruik terug te dringen of de wijk te verbeteren, te schilderen, te fotograferen. De concrete activiteiten wisselen naar gelang de initiatieven die deelnemers nemen of bij aanhaken. Ontbrekende kwaliteiten kunnen ontwikkeld worden, of worden toegevoegd en ingebracht.

Competenties en condities voor burgerkracht

Door Van der Zwaard en Specht (2013) is onlangs literatuuronderzoek gedaan naar competenties en condities voor burgerkracht in de buurt. Het gaat bij competenties om kennis, houding en vaardigheden van burgers. De auteurs onderscheiden vier categorieën:

- Ondernemende kwaliteiten.
- Gedrevenheid.
- Sociale instelling en vaardigheden.
- Specifieke kennis

Een interessante conclusie is dat de auteurs zeggen dat niet met empirisch onderzoek te staven valt dat de vrees terecht is dat hoger opgeleide bewoners beter in staat zouden zijn om hun publieke zaakjes te regelen dan laagopgeleide bewoners. Zij stellen dat terwijl in het traditionele vrijwilligerswerk hoogopgeleide autochtone mannen domineren, de recente bewonersinitiatieven worden gedragen door bewonersgroepen met een meer diverse samenstelling.

Ook gaan zij in op de vraag op hoe overheden en instellingen burgerkracht kunnen stimuleren. Burgerkracht, dat zich uit in collectieve zelfredzaamheid, is geen vast kenmerk van een persoon of groep, maar een uitkomst van omstandigheden die mede bepaald worden door beleid, opvattingen, manieren van spreken en handelingen van de overheid en professionals. Condities die 'eruit springen' zijn: vertrouwen, meer en andere kennis over de inzet van bewoners, kwaliteit van beheer en onderhoud publieke voorzieningen, oppikken van motieven van bewoners (kritiek op verwaarlozing voorzieningen, aanvulling op wat blijft liggen, de overtuiging dat het beter kan).

De studie besluit met een pleidooi voor precisie, zorgvuldigheid en nuance. Over verwachtingen, kennis over vrijwillige inzet, over manieren om ideeën en initiatieven van bewoners te genereren en professionaliteit.

We onderscheiden tien kwaliteiten. We beschrijven er tien, tegelijkertijd zijn ze niet altijd zo strikt te onderscheiden. We kiezen er dan ook voor om ze toe te lichten in één verhaal waarin de kwaliteiten aan de orde komen en in elkaar overlopen.

Het initiatief voor een buurthuis in zelfbeheer is op alle plekken ontstaan na de dreiging of aanzegging van sluiting van het 'traditionele' (dat wil in dit geval zeggen: door de welzijnsorganisatie geëxploiteerd) buurthuis dat het eens was. Daarmee start een proces waarbij meerdere mensen betrokken zijn. Ze zijn met elkaar aan de slag gegaan. Zij werken met een focus, maar niet met een eindpunt. Niemand weet immers waar het eindstation ligt. Bovendien realiseert iedereen zich eigenlijk ook wel dat een eindstation er helemaal niet is. Er is een stip aan de horizon, geen uitgekristalliseerd beeld van hoe dat eindstation eruit ziet. Het is een proces dat mensen met elkaar aangaan, waarin kleine en soms grote stappen worden genomen die leiden tot successen en soms tot mislukken. Telkens dienen zich nieuwe uitdagingen, inzichten en ideeën aan waarmee vervolgens gewerkt wordt. Om dit proces in goede banen te leiden zijn *kwaliteiten* nodig.

Om te beginnen is er (1) *tijd en ruimte* nodig. Het proces moet de kans krijgen om tot ontwikkeling te komen. Deelnemers (vrijwilligers, maar ook eventuele professionals) moeten de gelegenheid krijgen een (hernieuwde) relatie op te bouwen en een werkwijze te ontwikkelen. Zicht krijgen op wie kan wat en het 'op welke manier organiseren wij de zaken met elkaar' heeft tijd nodig. Maar nodig is ook ruimte om te experimenteren. Uitproberen wat werkt of niet, mogelijkheden hebben om bij te stellen. Niet alles lukt in een keer. Het komt het proces ten goede wanneer daar de druk wat van af is. Daarbij is een balans tussen regels en ruimte behulpzaam.

Een volgende kwaliteit die wij onderscheiden is (2) *openheid*. Openheid is een kwaliteit die op meerdere manieren aan de orde is. Openheid in de zin van gastvrijheid en open staan voor iedereen. Lukt het om voor iedereen gastvrij te zijn? Kunnen betrokkenen het 'typische' ook toelaten? Maar ook openheid in het proces, waarbij principes zoals aandacht voor elkaar, gelijkwaardigheid,

ontvankelijkheid en wederkerigheid richtinggevend zijn. Inherent aan deze openheid is het ontstaan van variëteit. Een derde kwaliteit die wij onderscheiden is dan ook het vermogen (3) *om te gaan met variëteit*. De mensen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van een buurthuis in zelfbeheer hebben diverse achtergronden, omgangsvormen, drijfveren, opvattingen en netwerken. Oog voor de relaties tussen deelnemers en het 'beheer' daarvan is een belangrijke kwaliteit. Net als het bedding kunnen bieden aan wrijvingen, conflicten en belangentegenstellingen. Daarbij is telkens het vermogen om individuele en collectieve doelen te verbinden aan de orde. Een volgende kwaliteit is dat (4) *het eigen initiatief van deelnemers leidend* is. Doordat deelnemers de ruimte krijgen om eigen werkwijzen te ontwikkelen en eigen ideeën te verwezenlijken nemen zij daar ook verantwoordelijkheid voor. Wanneer er oog is voor wat mensen werkelijk willen dan voelen mensen zich ook uitgenodigd om 'eigen kracht' in te zetten. Dat is wat anders dan alles aan bewoners overlaten. We zien dat (de aard van de) betrokkenheid van professionele partijen varieert. Het is behulpzaam wanneer deze betrokkenheid erop gericht is, om te blijven bij wat de deelnemers willen. Inzet, ondersteuning, deelname is gericht op het ondersteunen van eigen initiatief en dit verder te brengen. Ondersteuning kan bijvoorbeeld de vorm aannemen van een 'noodknop'. We hebben regelmatig gezien dat bewoners prima in staat zijn zaken voor elkaar te krijgen, wanneer ze weten dat er iemand is waarop ze kunnen terugvallen wanneer ze vastlopen.

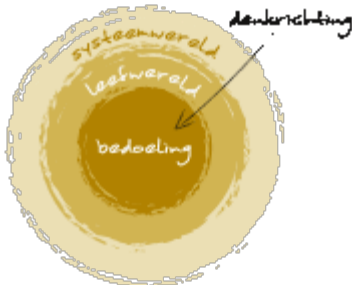
Dat veronderstelt *vertrouwen* (5), de volgende kwaliteit. Vertrouwen in elkaar en het van elkaar op aankunnen (*trust*) en vertrouwen in waar je mee bezig bent (*faith*). Hiermee komen we op *toewijding* (6) als kwaliteit. We zien toewijding als een belangrijke kwaliteit terug op alle locaties. Het hebben van 'hart voor de zaak', daadwerkelijk begaan zijn met het buurthuis of wijkcentrum, maar ook in de zin van de mogelijkheid langdurig betrokken te zijn bij de locatie en de initiatieven. Hiermee komen we nog even terug op *openheid* als kwaliteit. Want toewijding is mogelijk door, maar creëert tegelijkertijd ook openheid. Toewijding in dit opzicht heeft te maken met een open geest en een openheid in de organisatie. Is er ruimte voor iedereen, voor oude en nieuwe initiatieven en hoe deze een plek kunnen hebben binnen de nieuw te ontwikkelen organisatievormen. Het vraagt om *afstemming* (7), een kwaliteit die in feite gaat om verbindingen leggen en relaties aangaan. De kwaliteit om af te stemmen op elkaar, maar ook op de omgeving zodat *openheid* en de mogelijkheid tot aanhaken ontstaat. Dit betekent het vermogen aanwezig te zijn bij en zien wat er speelt, welke ideeën er zijn, welke moeilijkheden zich aandienen. Afstemming leidt ertoe dat gezamenlijkheid ontstaat. Vrijwillige inzet bijvoorbeeld, ontstaat in de meeste gevallen pas nadat een relatie is ontstaan. Wederkerigheid is hierbij een belangrijk principe.

Kwaliteiten op een meer toegepast niveau die wij onderscheiden zijn *organiserend vermogen* (8) en *ondernemende kwaliteiten* (9). Organiserend vermogen is een benodigde kwaliteit voor zaken zoals de administratie bijhouden, de inkoop, de planning van welke activiteiten wanneer plaats kunnen vinden en het coördineren van bijvoorbeeld de barbezetting. Ondernemende kwaliteiten zijn nodig om een plek te realiseren die niet langer (volledig) door publieke middelen is mogelijk gemaakt. De opgave waarvoor de locaties zich gesteld zien is dat zij sociale doelstellingen niet langer op een louter participerende, door overheid gefinancierde, maar ondernemende wijze moeten realiseren.

Verdraaide organisaties

Interessant in het licht van ondernemende kwaliteiten is het idee van de Verdraaide organisaties zoals dat met behulp van een beeldende cirkel is uiteengezet door Hart (2013).

De kern bestaat uit 'de bedoeling', de cirkel daaromheen is de 'leefwereld' en de buitenste cirkel de 'systeemwereld'. De dominante denkrichting is 'van buiten naar binnen'. Daarin lopen organisaties steeds vaker vast. Een alternatieve manier van organiseren is andersom: 'van binnen naar buiten'. We kunnen de positie van de buurthuizen in zelfbeheer dit onderzoek, opgevat als organisaties, en de beweging die zij maken duiden in deze cirkel die Hart schetst. We zien de denkrichting omdraaien: van 'van buiten naar binnen' naar 'van binnen naar buiten'. De bedoeling komt steeds meer centraal te staan.

Een laatste en een van de belangrijkste benodigde kwaliteiten is *reflexieve kracht* (10). Het vermogen om te reflecteren op het proces, op de koers, de weg die is ingeslagen. Deze weg moet in zichzelf mooi genoeg zijn, want de weg is ook hachelijk. Daarbij is het van belang te blijven nadenken over of de benodigde kwaliteiten in voldoende mate aanwezig zijn. Maar ook of deze kwaliteiten voldoende gewekt en uitgedaagd worden. En op welke manier dat anders en beter kan. Het bewaken van kwaliteiten is meer dan een goede bedrijfsvoering. Het vraagt om een werkelijk open en vrije geest. Deze 'wezenlijke ruimte' biedt de mogelijkheid om te durven kijken naar hoe is het, en om hierop aanspreekbaar te zijn. Zelfkritisch - doen we het goede op de juiste manier en wat is mijn rol daarin? -, betrokkenen zijn in staat naar zichzelf kijken, de eigen manier van werken en betrokken zijn in ogenschouw nemen. De alinea's aan het slot van Worstelingen laten zien hoe de ontwikkeling van reflexieve kracht steeds weer nieuwe uitdagingen stelt, maar ook hoe wezenlijk het is om de 'hachelijke weg' van die reflexieve kracht doorlopend te blijven gaan.

Samenvattend de benodigde kwaliteiten op een rij:

1. Tijd en ruimte
2. Openheid
3. Vermogen om te gaan met variëteit
4. Eigen initiatief van deelnemers is leidend
5. Vertrouwen
6. Toewijding
7. Afstemming
8. Organiserend vermogen
9. Ondernemende kwaliteiten
10. Reflexieve kracht

6.1 Van data naar kwaliteiten

De vier buurthuizen in dit onderzoek vervullen allemaal een voorbeeldfunctie. Het is een inspiratiebron voor mensen binnen en buiten de betreffende gemeente. Het zijn plekken waar hard gewerkt wordt, met vallen en opstaan, waar inspirerende activiteiten en ontmoetingen plaats vinden, waar toegewijde mensen werken. Maar de buurthuizen zijn ook kwetsbaar in hun bestaan. De continuïteit is een constante zorg. Het bestaansrecht van de buurthuizen moet bevochten worden. Voor de betrokken initiatiefnemers en deelnemers staat dit bestaansrecht niet ter discussie.

Ook de institutionele wereld (gemeente, corporaties, maatschappelijke instellingen) kijkt met grote belangstelling naar hoe zij het met elkaar voor elkaar krijgen een buurthuis in zelfbeheer te exploiteren en wil graag weten hoe zij dit soort plekken mede mogelijk kan maken. De praktijk blijkt behoorlijk weerbarstig. Er is beperkt zicht op hoe zij dit kunnen doen en of betrokkenen de consequenties kunnen en willen dragen. Daarvoor bieden we hier ook geen pasklaar antwoord. Wat duidelijk is, is dat verhoudingen tussen burgers, maatschappelijke organisaties, overheid en markt aan veranderingen onderhevig zijn. We zijn in dit onderzoek naar wat nodig is voor succesvol zelfinitiatief rondom buurthuizen in zelfbeheer, vertrokken vanuit het perspectief van de beleefde wereld, het alledaagse. We concluderen dat een set van kwaliteiten bijdraagt aan succesvol zelfinitiatief. Dit overstijgt een beschrijving van randvoorwaarden, succes- en faalfactoren of duidelijk gedefinieerde rollen voor betrokken partijen. Wat volgens ons nodig is, is oog hebben voor de eigenheid van de locatie en haar deelnemers. Het samenspel van de door ons onderscheiden kwaliteiten maakt of het al of niet werkt. Deze kwaliteiten zijn niet op voorhand toe te schrijven aan specifieke deelnemers in het (nieuwe) speelveld: initiatiefnemers, vrijwilligers, gemeenten, maatschappelijke organisaties, lokale ondernemers. Dit samenspel neemt op elke locatie een eigen gestalte aan. De receptuur is dus niet zozeer gelegen in het voorschrijven van wie wat zou moeten doen, maar veel meer is het een uitnodiging om een initiatief te toetsen op de aanwezigheid van de benodigde kwaliteiten die we beschreven hebben. Aan de hand van zo'n 'toets' kan een groep betrokkenen rondom een buurthuis in zelfbeheer het proces dat ze met elkaar gaan en hun specifieke rol daarin bekijken en beoordelen. Welke kwaliteiten zijn in voldoende mate vertegenwoordigd, welke nog minder? Wat heeft onze locatie nodig? En wie, gegeven onze eigenheid, kan ons deze kwaliteiten bieden? De reflectie is gericht op het onderzoeken van wat het proces nodig heeft.

6.2 *Conclusie*

We zijn zover als we zijn. Waar we nu staan, na de tweede fase van het onderzoek, is dat we op basis van de data, kwaliteiten hebben benoemd. Dit roept de vraag op: wat staat ons te doen als we ons pad vervolgen en een volgende stap willen zetten in het zoeken naar receptuur? We doen een aantal suggesties om invulling te geven aan de derde fase van het onderzoek en leren van elkaar. Deze suggesties zijn ingegeven door de volgende vragen die zich na afronding van de tweede fase aandienen:

- Kunnen de locaties in de spiegel kijken aan de hand van de kwaliteiten? Wat zouden de locaties dan zelf concluderen?
- Een professionaliseringsfase lijkt zich aan te dienen? Komt die tot stand vanuit de betrokken gemeenschap zelf, of vanuit (verwachtingen van) professionals? Waardoor kenmerkt zich deze (gewenste) professionalisering? Welke vragen roept professionalisering van burgerinitiatief op?
- Wat laat de ontwikkeling van zelfinitiatieven, zoals buurthuizen in zelfbeheer, zien over de verhoudingen met en tussen de 'traditionele' spelers (zoals overheid, maatschappelijke organisaties) in het sociale domein? Wat kenmerkt deze verhoudingen en welke ontwikkelingen doen zich daarin voor?
- Welke ontwikkeling is zichtbaar in de verhouding en het (vervagende?) onderscheid tussen vrijwilligers en professionals?

Deze vragen zijn bij voorkeur te onderzoeken in nauwe samenwerking met de locaties. Dit kunnen dezelfde locaties zijn, ook is verbreding door andere locaties te betrekken mogelijk. Het is van belang goed af te stemmen met de locaties op welke manier onderzoek ondersteunend kan zijn aan hun eigen proces. Daarvoor zijn verschillende vormen in te zetten:

- Het ontwikkelen van een (zelfanalyse)instrument.
- Inspiratiesessies voor betrokkenen op locatie.
- Uitwisselingen tussen locaties op relevante thema's.
- Aan de hand van gesprekken met deelnemers en meer op afstand betrokkenen rondom de buurthuizen, dilemma's en handelingsmogelijkheden verkennen en in beeld brengen.

Het zou de moeite waard zijn om de verbreding en verdieping op deze manier nog één slag verder te brengen. De kennis die deze (laatste) fase oplevert is van belang in het licht van de transformatie van de manier waarop burgers en professionals *verbindingen*, formeel en informeel, onderling en over en weer, vorm geven. Onder druk van bezuinigingen is dit aan de orde, maar zeker ook vanwege een breed gedragen gevoel dat het kan op een manier die recht doet aan ideeën, initiatieven en de gewenste invloed en betrokkenheid van deelnemers zèlf.

Literatuur

- Baart, A. (2001). *Theorie van de presentie*. Den Haag: LEMMA BV
- Blokland-Potters, T. (1998). *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen, Kok Agora.
- Boutellier, H. & Huygen, A. (2012). Buurthuis De Nieuwe Jutter: geen blauwdruk, wel een succesverhaal. In: *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, no 11-12 / december 2012.
- Boutellier, H. (2011). *De improvisatiemaatschappij. Over de sociale ordening van een onbegrensde wereld*. Den Haag: Boom | Lemma uitgevers.
- Boutellier, H. & Boonstra, N. (2009). *Van presentie tot correctie. Een nieuw perspectief op samenlevingsopbouw*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Grootegoed, (2012). Tussen zelfredzaamheid en eigen regie: Wmo en de autonomieparadox. In: *De zorgkracht van sociale netwerken*. Jan Steyaert en Rick Kwekkeboom (red.) Wmo werkplaatsen.
- Dirks, B. & Huisman, C. (2013). *Buurthuis verdwijnt in rap tempo*. In: De Volkskrant 21 februari 2013.
- Hart, W. , Buiting, M. (2012). *Verdraaide organisaties. Terug naar de bedoeling*. Uitgeverij Kluwer Bv
- Hofmans, Thomas & Nico de Boer (2013). *De kracht van burgers met elkaar*. Den Haag: Radar / Performa Uitgeverij
- Hooghiemstra, E. (2013). *De kracht van het alledaagse, terug naar de logica van het gezin*. Lectorale rede Erna Hooghiemstra, vrijdag 19 april, Avans Hogeschool.
- Huygen, A., Van Marissing, E. & Boutellier, H. (2012). *Conditie voor zelforganisatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Huygen, A. & Van Marissing, E. M.m.v. Boutellier, H. (2013). *Ruimte voor zelforganisatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Huygen, A. (2012). Utrechts buurthuis doet het helemaal zelf. Welzijn Nieuwe Stijl in de praktijk. In: *TSS*, no.5-6 juni 2012. p.10-13
- Huygen, A. (2011). *Met vereende krachten. De Nieuwe Jutter: buurthuis nieuwe stijl*. Tussenrapportage. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- In 't Veld en Stolk (2013). *Lokale toekomst is niet te vangen in oneliners als 'terugtrekken'*. <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/08/29/lokale-toekomst-is-niet-te-vangen-in-one-liners-als-terugtrekken/>
- In de Noordhoek* - Wijkkrant uitgegeven door Stichting Noordhoek en Stichting Beheer & Exploitatie In de Boomtak, verschijnt 10 maal per jaar.
- Karimi, A. (2013). Gezocht: een turbo-vrijwilliger. In: *Spits*, 8 januari 2013.
- Kruijt, M. (2013). *Exploitatie en beheer door bewoners van wijkaccommodaties*. Quickscan onder Nederlandse gemeente met meer dan 70.000 inwoners. Utrecht: Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken.
- Manifest Sociaal Werker*. Actieprogramma Professionalisering Welzijn & Maatschappelijke Dienstverlening. MOgroep, MOVISIE, NVMW. 2013

- Mulder, K. (2013). *Buurthuizen in zelfbeheer: geen zinvolle tijdsbesteding*.
<http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/06/15/buurthuizen-in-zelfbeheer-een-zinvolle-tijdsbesteding/>
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rmo (2011). *Burgerkracht. De toekomst van sociaal werk in Nederland* (Nico de Boer & Jos van der Lans).
- Rob (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt en samenleving*. Den Haag: Raad voor het openbaar bestuur.
- Rotmans, Jan (2012). *In het oog van de orkaan. Nederland in transitie*. Uitgeverij Aeneas.
<http://www.yindo.nl/yindoreader.aspx?book=9789461040268>
- Schlatmann, T & Van Waarde, R. (2012). *“Zo wordt het spel gespeeld” over empowerment en gemeenschap - een praktijkonderzoek*. Ootmarsum: Van der Ros Communicatie.
- Tonkens, E. (2013). *Als meedoen pijn doet. Affectief burgerschap in de wijk*. Uitgeverij Van Genep.
- Troost, N. (2012). *Buurthuis wordt wijkonderneming*. In: De Volkskrant, 9 oktober 2012.
- Van Leent, M., Huygen A., Schlatmann, T (2012). *Van buurthuis naar wijkonderneming*. Resultaten quickscan.
- Vlaar, P, M. Kluit & S Liefhebber (2013). *Competenties Maatschappelijke Ondersteuning in de branche Welzijn en Maatschappelijke Dienstverlening*. Utrecht: MOVISIE.
- Vraagwijzer (2013). *Voorbeeld functieprofiel generalist sociaal wijkteam*. Leiderdorp: Stichting Vraagwijzer Nederland
- Zwaard, J. van der & Kreuk, C. (2012). *Ik kwam om wat te doen. Werkwijze en betekenis Vadercentrum Den Haag*. Rotterdam: Stichting Eerst Denken Dan Doen (E3D).
- Zwaard, J. van der & Specht, M. (2013). *Betrokken bewoners en betrouwbare overheid. Conditie en competenties voor burgerkracht in de buurt*. Literatuurstudie voor Kenniswerkplaats Leefbare Wijken, Rotterdam

Geraadpleegde websites:

- www.vicevesra-westrand.nl
<http://zaanstad.incijfers.nl/>
<http://roosendaal.buurtmonitor.nl/>
<http://utrecht.buurtmonitor.nl/>
<http://tilburg-stadsmonitor.buurtmonitor.nl/>
<http://denieuwejutter.nl/>
<http://www.stichtingnoordhoek.nl/buurthuis-in-de-boomtak>
<http://www.buurtcentrumdepelikaan.nl/>
http://www.roosendaal.nl/Wonen_werken_en_leven/Wijken_en_dorpen/Wijkgericht_werken
<http://www.verdraaideorganisaties.nl/>
<http://keesfortuin.wordpress.com/2013/02/15/dirk-geen-vrijwilligers-maar-deelnemers/>
www.verdraaideorganisaties.nl

Bijlage 1 Uitwerking onderzoekvragen

Geschiedenis, context en kenmerken buurthuizen (inhoud initiatief)

1. Wat zijn algemene kenmerken van het buurthuis: ligging, gebouw, openingstijden, eigendom.
2. Wat is de geschiedenis van het buurthuis, hoe is het ontstaan en hoe heeft het zich ontwikkeld?
3. Wat is het verzorgingsgebied van buurthuis, wat is kenmerkend voor deze buurt, welke problemen spelen daar en welke (soorten) bezoekers en hoeveel bezoekers komen naar dit buurthuis?
4. Op welke manier is culturele diversiteit aan de orde?
5. Wat is de missie / visie en zijn de beoogde resultaten die betrokkenen bij het buurthuis met elkaar delen?
6. Welke activiteiten vinden plaats in het buurthuis en op welke manier dragen deze bij aan de beoogde resultaten?
7. Welke rol spelen bewoners in bestuur, dagelijkse leiding en uitvoering?
8. Wie zijn de partners van het buurthuis en hoe ziet het samenspel tussen deze partijen eruit? (burgers, professionals, lokale overheid en (sociale) ondernemers. Het gaat hierbij om rollen, improvisatie, leiderschap, netwerken, complexiteit, organisch werken)
9. Op welke manier communiceren betrokkenen bij het buurthuis met buurtbewoners en andere partijen / samenwerkingspartners?
10. Wat zijn de inkomsten van buurthuis uit subsidie, zalenverhuur, horeca en sponsoring?
11. Op welke manier is eventueel sprake van andere praktische ondersteuning?

Procesbegeleiding en ondersteuning

1. Wat is de aard en intensiteit van eventuele professionele begeleiding?
2. Welke behoefte aan ondersteuning hebben mensen en op welke manier wordt daar aan tegemoet gekomen?
3. Hoe verhoudt zich de professionele (formele) en vrijwillige (informele) inzet tot elkaar en waar bestaat deze uit? Welke kwaliteiten zijn nodig?

Continuïteit

1. Wat is nodig (gebleken) voor de continuïteit van het buurthuis in zelf beheer?
2. Hoe ontwikkelt zich het ondernemerschap in en rondom de buurthuizen in zelfbeheer? Blijkt het inderdaad mogelijk elk jaar een stukje ondernemender te worden en eigen inkomsten te verwerven? Wat is hiervoor nodig (gebleken)?
3. Hoe ontwikkelt het vrijwilligersconcept zich? Op welke manier is duurzaamheid gegarandeerd?
4. Hoe ziet het evenwicht tussen kwetsbaarheid (balans tussen draaglast en draagkracht bewoners) en gastvrijheid (hoe open is de locatie en hoe welkom voelen uiteenlopende groepen bezoekers en bewoners zich) eruit?
5. Wie is eigenaar van het proces?
6. Wie neemt initiatieven die zorgen voor continuïteit?
7. Welke plek hebben initiatieven van bewoners?

Conditie

1. Wat hebben mensen nodig om in hun kracht te komen? Wanneer ervaren zij zeggenschap en eigenaarschap?
2. Welke vorm van sturing (en door wie) is mogelijk om zelfinitiatief in de buurthuizen te versterken? Op welke manier zien we dat zelfsturing, overheidsturing en marktsturing zich tot elkaar verhouden in de buurthuizen in zelfbeheer?
3. Welke uitgangspunten (principes, regels, ..) zijn leidend?
4. Biedt de lokale overheid ruimte, en hoe sluit zij (eventueel) aan bij beweging die ontstaat vanuit bewoners? (overheidsparticipatie, *descente*)
5. Wat zijn kritische succesfactoren? Wat zijn condities voor succesvol zelforganiserend vermogen van buurt(en) en haar bewoners?
6. Voor welke knelpunten / uitdagingen / dilemma's zien betrokkenen bij de buurthuizen in zelfbeheer zich gesteld?

Bijlage 2 Samenstelling van de klankbordgroep

Jamila Achahchah	Projectleider MOVISIE
Lonnie Ploegmakers	Vrijwilligster buurthuis De Nieuwe Jutter
René Scherpenisse	Directeur Woningcorporatie Tiwos - Tilburg
Titus Schlatmann	Buurtpastor Rivierenwijk Utrecht
Jan Vesters	Beleidsadviseur, Maatschappelijke Ontwikkeling, Sport en Samenleving, gemeente Utrecht
Theo van Wijk	Voorzitter bestuur De Nieuwe Jutter

Colofon

Opdrachtgever/financier	Bestuur Stichting De Nieuwe Jutter
Mogelijk gemaakt door	Oranje Fonds, Rabobank Utrecht en de gemeente Utrecht
Auteur	Drs. A.Huygen
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-625-8

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2014.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

In deze rapportage doen we verslag van hoe zelfinitiatief vorm krijgt in vier buurthuizen. De Pelikaan in Krommenie, Wijkbedrijf Westrand in Roosendaal, In De Boomtak in Tilburg en De Nieuwe Jutter in Utrecht zijn buurthuizen in zelfbeheer. Observaties en gesprekken met betrokkenen hebben zicht geboden op hoe je samen een buurthuis beheert, wat erbij komt kijken, wat je ervoor nodig hebt, maar ook hoe moeilijk en weerbarstig het proces is. De bevindingen zijn interessant voor deelnemers aan initiatieven rondom buurthuizen in zelfbeheer: vrijwilligers, bestuurders, sociale professionals, beleidsmakers. We benoemen tien benodigde kwaliteiten voor succesvol zelfinitiatief. Op welke manier deze kwaliteiten zich (kunnen) laten zien, hangt samen met de specifieke context van de locatie, zoals de ligging, bedrijvigheid in de buurt, bevolkingssamenstelling van de wijk, ontstaansgeschiedenis, betrokkenheid van gemeente en maatschappelijke organisaties. De benoemde kwaliteiten zijn behulpzaam bij het reflecteren op (het zetten van de juiste stappen in) het proces dat mensen met elkaar aangaan bij het opzetten en behouden van een buurthuis in zelfbeheer.

